

התנ"ך המבואר שמות

עם פירוש
הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

שפע
למד את עמי

הוצאת קורן ירושלים

תוכן העניינים

הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'	11
טיבו של החיבור	13
מבוא לחומש שמות	16
ראשית השעבוד במצרים	19
ראשית קורותיו של משה	27
זעקת ישראל מעוררת גאולה	37
ההתגלות בסנה	37
יציאת משה ממדין למצרים	53
משה ואהרן במצרים - לפני פרעה ולפני עמם	57
השליחות המחודשת במצרים	65
המופת שקדם למכות	75
מכת דם	77
מכת צפרדע	81
מכת כינים	85
מכת ערוב	87
מכת דבר	91
מכת שחין	91
מכת ברד	93
מכת ארבה	101
מכת חושך	107
לקראת מכת בכורות ודברי סיכום	109
מצוות הקשורות ליציאת מצרים	113
מכת בכורות וגירוש ישראל ממצרים	125
הלכות שנאמרו לדורות לשמירת זכרה של יציאת מצרים	131
תחילת המסע במדבר	139
ישראל בים סוף	141
שירת הים	157
מסעות ראשונים לאחר ים סוף: מדבר שור, מרה ואילים	167
השִׁלּוֹ והמן	171
מסה ומריבה	183
מלחמת עמלק	185

שמות

וארא

בא

בשלח

עשיית המנורה	
עשיית מזבח הקטורת	
עשיית מזבח העולה והכיור	
עשיית החצר	
פקודי המשכן	
עשיית בגדי הכהונה	
סיכום והבאת המשכן אל משה	
הקמת המשכן וקידוש הכהנים	
כבוד ה' מלא את המשכן	463
הפטרת שמות	466
הפטרת וארא	482
הפטרת בא	490
הפטרת בשלח	502
הפטרת יתרו	518
הפטרת משפטים	524
הפטרת תרומה	536
הפטרת תצוה	543
הפטרת כי תשא	548
הפטרת ויקהל	560
הפטרת פקודי	568
הפטרת שבת ערב ראש חדש	576
הפטרת שבת ראש חדש	582
הפטרת פרשת שקלים	590
הפטרת פרשת זכור	596
הפטרת פרשת פרה	606
הפטרת פרשת החודש	610
מקורות והערות	619

פקודי

הפטרות

ביקור יתרו ועצתו	189
מעמד הר סיני	199
עשרת הדיברות	209
העם במעמד הר סיני	217
ציוויים נוספים	219
משפטים וחוקים	223
הבטחה ודרישה הקשורות לישיבה בארץ ולדרך אליה	263
ברית סיני	267
הציוויים על הקמת המשכן וכליו והקדשת הכהנים	275
קריאה לתרומה	
הציווי על הארון	
הציווי על השולחן	
הציווי על המנורה	
הציווי על יריעות הגג של המשכן	
הציווי על דפנות המשכן	
הציווי על מזבח העולה	
הציווי על החצר	
הציווי על הדלקת נר התמיד	
הציווי על בגדי אהרן ובניו	
הציווי על קרבנות המילואים	
הציווי על קרבן התמיד	
הציווי על מזבח הקטורת	
הציווי על מחצית השקל	
הציווי על הכיור	
הציוויים על שמן המשחה והקטורת	
העוסקים במלאכה	
הציווי על השבת	371
מעשה העגל ותוצאותיו	373
ההתגלות בנקרת הצור וחידוש הברית	395
כתיבת דברי הברית והורדתם לארץ	407
מצוות השבת	411
קריאת משה לתרומת העם	411
ביצוע המשכן, הקמתו וקידוש הכהנים	415
היענות העם	
האומנים המבצעים ושפע התרומה	
עשיית יריעות הגג של המשכן	
עשיית דפנות המשכן	
עשיית הארון	
עשיית השולחן	

יתרו

משפטים | תרומה

תצוה

כי תשא

ויקהל

שמות א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֵת יַעֲקֹב א

אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה: יִשְׁשַׁכָּר ב

זְבוּלֹן וּבְנֵימֵן: דָּן וְנַפְתָּלִי גַד וְאָשֶׁר: וַיְהִי כָל־נֶפֶשׁ ד

יִצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם: ו

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אָחָיו וְכָל־הַדּוֹר הַהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל י

פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא

הָאָרֶץ אֹתָם: ח

וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־ך

יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הַזֶּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצוּם ט

פרק א

חֲלָף לְהוֹדִיעַךְ דְּקִתְנֵי שֶׁל יוֹסֵף, הוּא יוֹסֵף הַרְוֵעָה אֵת צֶלֶן חֲבִינו, הוּא יוֹסֵף כְּשֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְנִגְעָה מֶלֶךְ, וְעוֹמֵד בְּדִקְוֹ:

זו וַיִּשְׂרְצוּ. שְׁהִיו יוֹלְדוֹת שֶׁשָׁה בְּכָרֶם חֲחָד: 7:

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. חָף עַל פִּי שְׁמֵנָחִס בְּחִייהֶם בְּשְׁמוֹתֶם חֲזַר וּמְנָחִס בְּמִיתָתְס, לְהוֹדִיעַ חֲבֵתֶס שְׁנִמְסָלוּ לְכּוֹכְבִים שְׁמוֹנִיחֶס וּמְכַנְסֶס בְּמִסְפֵּר וּבְשְׁמוֹתֶס, שְׁנִחְמַר: "הַמּוֹנִיחַ בְּמִסְפֵּר צְבָחֶס לְכָלֶס בְּשֶׁס יִקְרָח" (ישעיה מ. ט):

ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ. רַב וְשְׁמוֹחַל, חֲד חֲמַר חָדָשׁ מְנַשׁ, וְחֲד חֲמַר שְׁנִתְחַדָּשׁוּ גְזוֹרְתֵנו: אֲשֶׁר לֹא יָדַע. עָשָׂה עַמּוֹ כְּחָלוּ לֹא יָדְעוּ:

ה וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם. וְהֵלֵךְ הוּא וּבְנָיו הָיוּ בְּכָלֶל שְׁבָעִים, וּמָה בָּח לְלַמְדֵנו? וְכִי לֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם?

ראשית השעבוד במצרים

פרק א

ספר שמות אינו ממשיך את ספר בראשית באופן רצוף. הוא נפתח כמעט בנקודה שבה הסתיים קודמו. מעט מן העניינים האחרונים שסופרו בספר בראשית יחזרו בתחילת ספר שמות, משום שהם רלוונטיים להמשך השתלשלות העניינים.

בפרקיו האחרונים של ספר בראשית גלתה משפחת יעקב מכנען למצרים, שבה תתרבה המשפחה ותהיה לעם. עם התחלפות השלטון במצרים תהפוך גלותם הגיאוגרפית של בני ישראל ממקומם לחיים קשים תחת שעבוד עריץ וגזרות אכזריות.

פרק א א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲקֹב הַבָּאִים מִצְרַיִם, אֵת, עִם יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: ב רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה, ג יִשְׁשַׁכָּר זְבוּלֹן וּבְנֵימֵן, ד דָּן וְנַפְתָּלִי, ה גַּד וְאָשֶׁר. ו וַיְהִי כָל־נֶפֶשׁ יִצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ, וְעַמֶּם נִמְנָה גַם יוֹסֵף, שֶׁלֹּא בָּא אִתָּם מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, אֲלֵּא הָיָה כָּבֵד בְּמִצְרַיִם עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ. בְּמִיַּיִן הַמְדוּיק שֶׁל שִׁבְעִים נִכְלָל גַּם יַעֲקֹב עִצְמוֹ.¹

ו וַיָּמָת יוֹסֵף, כְּפִי שְׁסוּפֵר בַּפְּסוּק הָאֲחֵרוֹן בְּסִפְר בְּרֵאשִׁית, וְכָל־אָחָיו וְכָל־הַדּוֹר הַהוּא שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב עִצְמוּ, וְשֶׁל יִלְדֵיהֶם שֶׁחֲלָקֶם נוֹלְדוּ עוֹד בְּכְנָעַן. ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הַהוֹפְכִים כֹּאֵן מִבְּנוֵי שֶׁל הָאִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמַעַיִן שִׁבְט, פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ. פּוֹעֵל זֶה מֵתֵאִים יוֹתֵר לְהִתְרַבּוֹתֶם שֶׁל בְּעָלֵי חַיִּים, וְעַל כֵּן נִדְרַשׁ בּו שְׁנִשׁוֹת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם הָיוּ יוֹלְדוֹת יִלְדִים מְרֻבִּים בְּבֵת אַחַת, שֶׁלֹּא כְּדֹרְכֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם.² וַיִּרְבּוּ, מִסְפָּרֶם גָּדֹל וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד, נוֹכַחוֹתֶם הִתְעַצְמָה. תוֹךְ זְמַן קָצֵר הִפְכוּ שִׁבְעִים נֶפֶשׁ לְשִׁבְט גָּדוֹל. וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם. מִן הַהִמְשָׁךְ נִרְאָה שֶׁלֹּא כּוֹלֵם יִשְׁבּוּ בְּבִידוּד מִן הַמִּצְרַיִם בְּגוֹשׁוֹן, וְהָיוּ מֵהֶם שְׁחִיו בְּשִׁכְנוֹת לְמִצְרַיִם בְּאִזּוֹרִים אַחֲרֵים.³

ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חֲדָשׁ, מְשׁוֹשֶׁלֶת חֲדָשָׁה⁴ עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. מִסְתַּבֵּר שֶׁשָּׁמַע עַל דְּמוֹתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עַל קוֹרוֹתָיו וְעַל הַמַּהֲפָכָה שֶׁחֹלַל בְּמִצְרַיִם, אֲךֹּ הָיָה אֲדִישׁ לְעַנִּינּוֹ וּלְגוֹרֵל שִׁבְטוֹ.⁵ ט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אֶל־עַמּוֹ: הֲנֵה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצוּם מְמֹנּוּ. הַעַם הַזֶּה מִתְרַבֵּה בְּמַהֲרָת, וְהוּא הוֹפֵךְ לְסִכְנָה דְּמוֹגְרַפִּית לְקִיּוּמּוֹ.

העולם אינו מופיע בממצאים הארכיאולוגיים וההיסטוריים לפני המאה ה-13 לפנה"ס, ולפניה לא ידועים פרעונים בשם הזה.

מצרים בכל ההיסטוריה, והיו לו מפעלי בנייה רבים וביניהם העיר פר-רעמסס (בית רעמסס) במצרים התחנתונה. השם רעמסס

פרעוני השושלת ה-18 במצרים, או רעמסס השני מהשושלת ה-19 (1290-1224 לפנה"ס), שהיה המלך הגדול בין פרעוני

מלך חדש אין ודאות לגבי זהותו של פרעה ששלט במצרים בעת השעבוד - תחותמס השלישי (1479-1426 לפנה"ס), מגדולי

מִמֶּנּוּ: הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרָאנָה מִלַּחֲמָה וְנוֹסֵף גַּם־הוּא עַל־שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ: וַיִּשְׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרָעָה אֶת־פְּתָם וְאֶת־דַּעַמְסִים: וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפָּנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְךָ: וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבַלְבָּנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת־כָּל־

י' הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ. כל הִבֵּה לְשׁוֹן הַכֵּנָה וְהַזְמִנָה לְדַבֵּר הוּא, הַכֵּינוּ עַמְמֶכֶם לְכַךְ: נִתְחַכְמָה לוֹ. לְעַם, נִתְחַכְּסָם מִה לַעֲשׂוֹת לוֹ. וְדַבְּרֵינוּ דְרָשׁוּ, נִתְחַכְּסָם לְמוֹשֵׁינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מְדַבְּרִים בְּפִי, שֶׁכָּבֵד נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִבְיֹא מִכּוֹל לְעוֹלָם: וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ. עַל פְּרִיחוֹ: וְדַבְּרֵינוּ דְרָשׁוּ, פֶּחָדָם שֶׁמִּקְלָל עַמְּנוּ וְתוֹלָה קְלָלָתוֹ בְּחִבְרוֹ, וְהָכִי הוּא פֶּחָדוֹ פְּתָם: וְעָלָנוּ מִן־הָאָרֶץ וְהִם יִירָשׁוּ:

יא' עָלָיו. עַל הָעַם: מַסִּים. לְשׁוֹן מַס, שָׂרֵים שֶׁגֹּבְיוֹן מֵהֶם הַמַּס. וּמָהוּ הַמַּס? שְׂיָבִגְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לַפְרָעָה: לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. שֶׁל מַצְרַיִם: עָרֵי מִסְכָּנוֹת. פְּתָתְגֻמוֹ. וְכֵן: "לֵךְ בֹּא חַל הַסֶּכֶן הַזֶּה"

י"ג בְּפִרְךָ. פְּעֻלָּתָהּ קָשָׁה הַמְּפַרְקֶת וּמְשַׁפְּרֶת חַיֵּי הַגּוֹי:

י' הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ, עָלָנוּ לְמִצְוֹא דֶרֶךְ לְהַגְבִּיל אֶת הַתְּרַבּוּתוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה, אִם תִּפְרוֹץ מִלַּחֲמָה בְּגוֹבְלוֹנוּ הַצַּפּוֹנִי, וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲזוּבוּ אֶת אֶרְצוֹנוּ, וְכֵן יִדְלַדֵּל כּוֹחַ הָעֲבוּדָה בְּמִצְרַיִם. אִפְשָׁרוֹת פְּרִשׁוּתִית אַחֲרַת - פְּרַעָה אֹמֵר בְּלִשׁוֹן נְקִיָּיה: כְּשֶׁעַם זֶה יִצְטָרֵף לְאוֹיְבֵינוּ, אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה, כְּלוֹמֵר נִסְוֹלֵק, מִן־הָאָרֶץ.⁷

יא' עַל כֵּן - וַיִּשְׂימוּ הַמִּצְרַיִם עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים, מַס עוֹבֵד לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. בְּמִשְׁטֵר הַרְיֻכּוּזִי שְׂרוּחַ בְּמִצְרַיִם הַמֶּלֶךְ הוּא שֶׁקִּבַּע הַכּוֹל. פְּרַעָה הַעֲמִיד מִמוֹנִים וְגַיִס עֲבָרִים רַבִּים לְעֲבוּדוֹת צִיבּוּרִיּוֹת לְטוֹבַת מִצְרַיִם. הוּא קִיוּוָה כִּי הַחַיִּים הַקָּשִׁים יִגְרְמוּ לְהַתְּמַעֲטוֹתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְשִׁבִּירַת רוּחָם. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת, עָרֵי אוֹצְרוֹת, עָרִים שְׁנוּעֵדוּ לְשִׁמּוֹשׁ מַחֲסָנִים מַלְכוּתִיִּים לַפְרָעָה - אֶת הָעִיר פְּתָם וְאֶת הָעִיר רַעַמְסֵס. יב' וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ - כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. אִף עַל פִּי שְׁחִיָּיהם הֵיוּ קָשִׁים יוֹתֵר, מִסְפָּרָם הַלֵּךְ וְגַדֵּל. כִּיוֵּן שִׁישְׂרָאֵל לֹא הִסְתַּגְּרוּ בַתְּחוּם מוֹשֵׁב מוֹגְבֵל, הַמִּצְרַיִם צִפּוּ בְּהַתְּרַבּוּתָם - וַיִּקְצֹוּ, הַמִּצְרַיִם חֲשׂוּ מִיֹּאֵס מִפָּנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הַתְּרַבּוּת שֶׁהַמִּצְרַיִם בִּיקְשׁוּ לְדַכָּא בְּהַטְלַת מַס הַשַּׁעֲבּוּד, רַק גַּדְלָה. הַמִּצְרַיִם רָצוּ אִפּוּא לְהַרְחִיב וּלְהַעֲמִיק אֶת הַקּוּשִׁי. יג' וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְךָ, בְּעֲבוּדָה קָשָׁה הַשׁוֹבֵרַת אֶת הָעוֹבְדִים. יִיתְכּוֹן שְׁכָדִי לְשַׁבֵּר אֶת רוּחָם לֹא סוֹפְקוּ לָהֶם הָאֲמִצְעִים הַטֶּכְנֹלוֹגִיִּים שֶׁכָּבֵר הֵיוּ בְּשִׁימוֹשׁ בְּמִצְרַיִם בְּאוֹתָהּ עֵת. יד' וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבַלְבָּנִים. אֶת הַבְּנִינִים הַמוֹנוֹמְנְטִלִּים שֶׁל מִצְרַיִם בְּנוּ מֵאֲבָן

י' פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלַּחֲמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ גַם אִם עִם גְּדוֹל זֹר זֶה אֵינוּ נִלְחַם בְּעַמּוֹ בְּאוֹתָהּ עֵת, מֶלֶךְ מִצְרַיִם חֲשֵׁשׁ שְׁבַעֲתִיד הוּא יוֹכֵל בְּנִקֵּל לְהַפּוֹךְ לְגַיִס חֲמִישִׁי. בְּשֶׁל מִסְפָּרָם הָעֲצוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא רֹאֵה צוּרֵךְ לְרַסְנָם. הַמֶּלֶךְ לֹא בִטַח בָּהֶם לְמִרּוֹת שִׁגְרוּ בְּמִצְרַיִם שְׁנִים רַבּוֹת. אִפְשָׁר לְרֹאוֹת בְּחִשְׁדָּנוֹת שֶׁמִּגְלָה הַמֶּלֶךְ כִּלְפֵי נְאֻמָּנוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עוֹד קוֹדֵם שֶׁהִפְכוּ לְעַם מְמִשִּׁי, אֶת הַתִּיעוּד הָרֵאשׁוֹן לְאַנְטִישִׁמִּיּוֹת. יז' וַיִּשְׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים לֹא בְּרוּר כִּיצַד הַחֵל שְׁעֲבּוּדָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁלִטוֹנוֹ שֶׁל פְּרַעָה הִיָּה מוֹחֲלָט, וּבְאוֹפֵן רִשְׁמִי כֹל תּוֹשְׁבֵי מִצְרַיִם הֵיוּ עֲבָדֵי הוֹדוֹת לְיוֹסֵף. הַרְחַבּוֹת כִּיוֵּן שֶׁכָּךְ, גַּם הָעֲבָרִים נִחְשְׁבוּ עֲבָדֵי פְּרַעָה, וּבִתְוֹר זָרִים קָל הִיָּה יוֹתֵר לְשַׁעֲבֹדָם בְּפוּעֵל. תְּחִילָה הִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם פְּרַעָה כְּכּוֹחַ עֲבוּדָה זוֹל אִף עַל פִּי שְׁלֹא הִיָּה זְקוּק בְּהַכְרַח לְעֲבוּדָתָם. כִּבֵּר בְּאוֹתָהּ עֵת הִיָּתֵה מִצְרַיִם מְדִינָה מְפּוֹתַחַת. הֵיוּ בָּה עָרִים וּבְנִינִים לְרֹב, מַעֲבֵר לְמוֹנוֹמְנְטִים אוֹ לְמַבְנֵי הַזִּיכֹּר מִן הַמוֹכְרִים מִן הַחִפְרִיּוֹת הָאַרְכֵּיאוֹלוֹגִיּוֹת וּמִן הַתִּיעוּדוֹת. כְּמִדִּינָה הַמִּצְוִיָּה בְּתוֹנּוֹפֵת פִּיתוּחַ מִתְּמַדָּת, שִׁימֵשָׁה הַבְּנִיָּה תִירוֹץ מִשְׁכַּנֵּעַ וְהַזְדַּמְנוֹת הוֹלְמַת לְשַׁעֲבּוּדוֹ שֶׁל הָעַם הַזֶּה, גַּם אִם לֹא הִיָּה צוּרֵךְ מִיּוֹחַד בְּכַמוֹת גְּדוֹלָה שֶׁל פּוּעֵלִים חֲדָשִׁים.

עשיית לבנים ציור קיר מקבר תחותמס השלישי מעמק המלכים לוקסור, המאה ה-15 לפנה"ס

עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר-עֲבַדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם^{טו}
 לַמִּילֻדֹת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם
 הַשְּׁנִית פּוּעָה: וַיֹּאמֶר בִּילְדֹכֶן אֶת-הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתָן^{טז}
 עַל-הָאֲבָנִים אֲס־בֶּן הוּא וְהִמַּתָּן אֹתוֹ וְאֲס־בַּת
 הוּא וְחִיָּה: וּתִירְאֵן הַמִּילֻדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וְלֹא^{יז}
 עֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וּתְחִיֵּן אֶת-

טו לַמִּילֻדֹת. הוּא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת, חֲלָח
 שֵׁשׁ לְשׁוֹן קַל וְיֵשׁ לְשׁוֹן כְּבֵד, כְּמוֹ: שׂוֹכֵר
 וּמְשַׁכֵּר, דוֹכֵר וּמְדַכֵּה, כֶּךָ מוֹלִיד וּמְיַלֵּד:
 שִׁפְרָה. יוֹכְבֵד, עַל שֵׁם שְׁמֵשֶׁפֶרֶת חַת
 הַנֹּלֵד: פּוּעָה. מְרָס, שְׁפוּעָה וּמְדַפְרֵת
 וְהוּגָה לְיֵלֵד כְּדֶרֶךְ הַנְּשִׂים הַמְּפִיסוֹת
 תַּעֲנוּק הַכּוֹכָה. "פּוּעָה" – לְשׁוֹן נְעָקָה,
 כְּמוֹ: "פִּיּוּלְדָה חֲפָעָה" (שְׁעִיָה מִג, יד):

טז בִּילְדֹכֶן. כְּמוֹ פְהוּלִדְכֶן: עַל הָאֲבָנִים.
 מוֹשֵׁב הָחֵשֶׁה הַיּוֹלְדֵת, וּבְמִקּוֹם חֲחֵר
 קוֹרְהוּ: מְשַׁבֵּר (סס לו, א), וְכְמוֹהוּ: "עֲנָה
 מְלַחֲכָה עַל הָחֲכָנִים" (ירמיה יח, א) – מוֹשֵׁב
 כְּלִי חֲמָנִית יוֹזֵר חֲקֵשׁ: אִם בֶּן הוּא וְגו'.

לֹא הָיָה מְקַפֵּיד חֲלָח עַל הַזְּכָרִים,
 שְׂחָמְרוּ לוֹ חֲטָטְגִּנְיָו שְׁעֵתֵירוֹת לִילֵד בֶּן
 הַמְּנֹשֵׁעַ חוֹתֵם: וְחִיָּה. וְתַחֲיָה:

יז וּתְחִיֵּן אֶת הַיְלָדִים. מִסְפָּקוֹת לָהֶם
 מְזוּן. תַּקְגוֹס הַדְּחָשׁוֹן "וְקִימָח" וְהַשְּׁנִי
 (בַּפְּסוּק הַבֵּי) "וְקִימָתֶן". לְפִי שְׁלָשׁוֹן עֵבֶד
 לְנִקְבוֹת רַבּוֹת, תִּנְהָ זוֹ וְכִיּוֹעַל פֶּה מְשַׁמְנֵת
 לְשׁוֹן פְּעֵלוֹ וּלְשׁוֹן פְּעֵלְתָן, כְּגוֹן: "וּתְחִמְרֶן
 אִישׁ מְצָרִי" (להלן ב, יט) לְשׁוֹן עֵבֶד, כְּמוֹ
 "וּתְחִמְרוּ לְזֹכְרִים." וּתְחִמְרֵנָה כְּפִיכֵם" (ירמיה
 מ, כח) לְשׁוֹן דְּבַרְתֶּם כְּמוֹ "וּתְדַבְּרוּ לְזֹכְרִים.
 וְכֵן: "וּתְחַלְלֵנָה חֲרֵי חַל עֲמִי" (יחזקאל יג, יט)
 לְשׁוֹן עֵבֶד, חֲלַלְתָן, כְּמוֹ "וּתְחַלְלוּ לְזֹכְרִים:

מאוחר יותר, בתקופת המשנה, מופיע הביטוי 'משבר של חיה' (כלים כגד), שהוא כיסא היולדת שהמושב שלו קצר במיוחד, או שיש במרכזו חלל המאפשר למיילדת לסייע ליולדת בשעת יציאת הוולד.

שפתקידן ליילד ולטפל ביולדות ובוולדותיהן (סוטה יא ע"ב; רש"י וראב"ע על אתר). אולם היו שפירשו ביטוי זה כמיילדות מצריות שיילדו את העבריות. הסבר זה אינו תואם כל כך את שמותיהן בעלי הצליל העברי, (ראו ר"י בכור שור וכלי יקר), אם כי אין בשמותיהם כדי להוכיח באופן מובהק את עבריותן. השמות שפרה ופועה מופיעים בתעודות

האבנים מתעודות מצריות ובבליות עולה כי בעת העתיקה נשים ילדו תוך כדי ישיבה על מושב של שתי אבנים או לבנים גדולות שסיפקו להן תמיכה. בממצא הארכיאולוגי מדגנדה שבמצרים העליונה מצויר כיסא מיוחד ללידה.

המיילדות העבריות שפרה ופועה לא היו המיילדות היחידות. הרי אין די בשתי מיילדות ליילד את נשיו של עם המונה מאות ואלפי אנשים (ראב"ע). נראה ששתי הנשים הללו היו מעין מנהיגות האיגוד המקצועי של המיילדות. פרעה פנה אליהן בהיותן המיילדות הראשיות של העברים. רוב המפרשים הבינו שמשמעות הביטוי המיילדות העברית הוא הנשים העבריות

שנחצבה בעיקר בדרומה, ואת הבניינים השימושיים והפשוטים, בין שהיו בתי מגורים ובין שהיו מחסנים גדולים, בנו מלבנים, שכן במצרים יש די אדמה מתאימה ליצירתן. ומעבר לעבודות הבנייה שעשו ישירות לצורכי המלך, עבדו בכל עבדה בשדה, בשדותיה של הממלכה ובשדות הפרטיים כדי לספק מזון לעצמם או לאחרים, את, עם כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך. ההדגשה החוזרת על העבודה המפרכת עשויה לרמוז ללחץ הזמן שנכפה עליהם או לכפיית עבודה שאינה מתאימה לכוחם או לכשרונם של העובדים, לשם שבירת גופם ורוחם.⁸

גם עבודת הפרך ומירור החיים לא פתרה את בעיית ריבויים של העברים. טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמִּילֻדֹת הָעִבְרִית, האחראיות על מעשה היילוד, אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שִׁפְרָה, וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה. שמותיהן נזכרים כאן כי יתברר שהן לא היו רק כלים ביד פרעה, אלא היתה להן אישיות ודעה משלהן. טז וַיֹּאמֶר: בִּילְדֹכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת, וּרְאִיתָן עַל הָאֲבָנִים, מושב האשה היולדת – אִם מתברר לכן שהיילוד בן הוא – וְהִמַּתָּן אֹתוֹ, הרגו אותו, וְאִם בַּת הִיא – וְחִיָּה, אפשרו לה להמשיך לחיות. פרעה הניח שללא בנים עבריים בנות ישראל ייטעמו במצרים, וישראל יחדלו לשמור על קיומם כעם לעצמו.

יז וּתִירְאֵן הַמִּילֻדֹת אֶת הָאֱלֹהִים, וְעַל כֵּן לֹא עֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, ובמקום למלא אחר פקודת המלך – וּתְחִיֵּן אֶת הַיְלָדִים.

שמיות (מאוגרית ומספירה שבסוריה): 'פעת' נזכר בתעודות מאוגרית (עלילות אקהת) כשם שמי שפירושו ילדה או נערה, ו'שפרה' מופיע בתעודה בארמית מספירה ובתעודה מצרית מהמאה ה-16 לפנה"ס כשם שפחה ממוצא שמי.

'האבנים' הם הכלי שעליו הקדר מייצר כלי חרס באמצעות גלגל (ירמיה יח, ג), אולם המושג משמש גם לציון מקום כריעתה של האשה היולדת שהיה עשוי שתי אבנים. השם משמש בשתי המשמעויות הללו, משום שדומה ישיבתו המפושקת של הקדר על האבניים לישיבתה של היולדת, (ראו סוטה יא ע"ב), ואולי גם משום שבשני המקרים האבניים הם מקום של 'בנייה'. גם בדברי ירמיהו הנביא

נמצא קשר בין יצירת הוולד ויצירת כלי חרס (ירמיה יח, א-ו). ולהבדיל, נמצא קשר כזה גם בציונים שנמצאו במצרים העתיקה.

אם בן הוא והמתן אתו נראה שבשלב זה פרעה לא היה מסוגל או לא היה מעוניין לפרסם ברבים את גזרת המתת הילדים. על כן הסתפק בהוראה על פה למיילדות לעשות זאת. (ראו ראב"ע). פרעה פנה אליהן, מאחר שהניח שכיוון שהן הראשונות הרואות את התינוקות, יהיה להן קל לבצע את זממו. גם מתשובתן של המיילדות עולה בבירור, שפרעה נמנע מלצוות במפורש על המיילדות להרוג תינוקות בפומבי, אלא ביקש לגרום להמתתם בסתר (על פי ר"י בכור שור ועקדת יצחק).

שני

הַיְלָדִים: וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְמִילֹדֹת וַיֹּאמֶר
 לָהֶן מִדּוֹעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וּתְחַיֶּינָן אֶת-הַיְלָדִים:
 וּתְאִמְרֵן הַמִּילֹדֹת אֶל-פְּרַעֲהַ בִּי לֹא כְנָשִׁים הַמִּצְרַיִת
 הָעִבְרִיֹת בִּי-חַיּוֹת הֵנָּה בְּטָרִם תָּבֹוא אֵלֶיָּן הַמִּילֹדֹת
 וַיֵּלְדוּ: וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לְמִילֹדֹת וַיַּרְבֵּהֶם וַיַּעֲצֵמוּ
 מְאֹד: וַיְהִי כִּי-יֵרְאוּ הַמִּילֹדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ
 לָהֶם בְּתַיִם: וַיֵּצֵא פְּרַעֲהַ לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן
 הַיְלֹד הַיְאֹרֶה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל-הַבֵּת תַּחֲיוּן:

יטו | כי חיות הנה. פקיוחות פמילדות, תרגום מילדות חיתח: וקפתינו דרשא, הדי הן משולות פחיות השדה שחינו עריכות מילדת: גור חרקה (בראשית מט, טו), "חב יטרך" (ס, טו), "פכור סורו" (דברים לו, יז), "חילה שלחה" (בראשית מט, כח), ומי שלח נכתב בו, הדי הפתגם פוללן: "מה חפך לביח" (יחזקאל יט, ב).

העם" (להלן פסוק כ) - רבה העם; ויגל יהודה" (מלכים ב, כח, כח) - גלה יהודה; ויפן פה וכה" (להלן ב, יב) - פנה לכחן ולכחן. ואל תשיבני: ויך, וישב, ויך, ויך, וכי שחינו מגורתן של חלו, שהדי היו"ד יסוד פה: ירד, יעל, ילך, ישב, היו"ד חות שלשית בו: ויטב אלהים למילדות. מהו הפונק? "ועש להם בתים" - פתח פהנה ולויה ומלכות, שקרויון פתים: "לכנות חת פית ה' וחת פית הפלך" (מלכים ח, ט, ח), פהנה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, פדחיתח פמסכת סוטה (דף יח ע"ב).

כ-כא | ויטב. היטיב להן. וזה חלוק פתנה שסודה שתי חותיות ונתן לה וי"ד פדחשה, פשהיח פחה לדבר לשון ויפעיל היא נקד חת היו"ד פניכי שהיא קמן קטן, פגון: "וייטב חלהים למילדות"; "וירכ פבת יהודה" (חייכה ב, ה), הרפה פחניה; וכן "ויגל השחרית" (דברי הימים ב, לו, ט) דנבחרחך, הגלה חת השחרית; "ויפן ונב אל ונב" (ספטים טו, ד) - הפנה הזנבות זו לזו. כל חלו לשון הפעיל חת חחרים. וכשהוא מדבר פלשון ויפעיל הוא נקד היו"ד פחירקה, פגון: "וייטב פעיניו" (ויקרא י, כ) - לשון הוטב; וכן "וירכ

כב | לכל עמו. חף עליהם גור. יוס שנוכל משה חמרו לו חטטטטטטט: היום וזל וחיין חנו יודעים חס מממרים חס מישחחל, ודחין חנו פסופו ללקות פמים, לפיכך גור חותו היום חף על הממרים, שפחמר: "כל הבן הילוד" ולא נחמר 'הילוד לעברים'. והס לח היו יודעים פסופו ללקות על מי מדיכה:

הן לא רק יילדו אותם, אלא אף טיפלו בילדים שהיו נתונים בסכנה.⁹ וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֹדֹת, וַיֹּאמֶר לָהֶן: מִדּוֹעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה, וּתְחַיֶּינָן אֶת הַיְלָדִים? לא דווח לי שהילדים מתים בהמוניהם, ומכאן שלא מילאתן את פקודתי.

המילדות לא יכלו לטעון כנגד המלך שפקודתו אינה מוסרית או אינה חוקית. יט בשל מעמדו הרם הן נקטו תירוץ - וּתְאִמְרֵן הַמִּילֹדֹת אֶל פְּרַעֲהַ: בִּי לֹא כְנָשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיֹת, הנשים העבריות שונות מן הנשים המצריות המופרות לך - כִּי חַיּוֹת הֵנָּה. הן מלאות חיוניות. הנשים המצריות מפונקות וחלושות, ולכן פעמים רבות הן עייפות ואינן מצויות בהכרה מלאה בעת הלידה. לעומתן, הנשים העבריות ערניות ופעילות, ובטָרִם תָּבֹוא אֵלֶיָּן הַמִּילֹדֹת - וַיֵּלְדוּ, ועל כן איננו יכולות לעשות דבר. הוולדות מגיעים לידינו רק לאחר שאמותיהם ראו אותם.

כ במצרים המלך לא היה רק שליט בלתי מוגבל, אלא נחשב בעיני עמו כאל או כחצי אל אפילו בחייו. על כן הסירוב לציית להוראתו היה חריג ביותר. כשכר על אומץ לבן - וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לְמִילֹדֹת. וַיַּרְבֵּהֶם וַיַּעֲצֵמוּ מְאֹד. מספרם של הילדים לא התמעט, ולא זו בלבד - הוא גדל עוד ועוד. כא וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּילֹדֹת אֶת הָאֱלֹהִים - וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתַיִם. משפחותיהן הפכו למשפחות גדולות, נכבדות ומיוחסות.¹⁰

כב כיוון שפרעה לא הצליח לעשות את מה שביקש באמצעות המיילדות - וַיֵּצֵא פְּרַעֲהַ יִשְׁרֹת לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹד לעברים - הַיְאֹרֶה תִשְׁלִיכֶהוּ, וכָּל הַבֵּת תַּחֲיוּן. בין שהדבר הוסדר ומוסד בבירוקרטיה המצרית, ובין שההוראה הופנתה לכל המוצא ילד קטן בין העברים - כל תינוק עברי נדון להטבעה מיידית ביאור.

זיצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו גם פקודה זו לא היתה בגדר הוראה רשמית המתירה את דמם של ילדי העברים במצרים, ולא נוסחה כפקודת הרחבות הריגה ישירה (רמב"ן).

הרחבות ויעש להם בתים' בהשראת פסוק זה זיהו חכמים את המיילדות עם נשים ידועות: יוכבד - אמו של משה, ומרים - אחותו

ראשית קורותיו של משה

פרק ב פס' א-כב

על רקע הידרדרות מצבם של ישראל עד כדי גזרת הריגת בניהם, מתאר הכתוב את קורותיו של מי שעתיד להושיעם.

הולדתו של משה נעוצה בבחירה בהולדה ובחיים חרף הנסיבות הקשות. באופן פרדוכסלי מי שיגאל את ישראל ממצרים יגדל בביתו של מי שביקש לגזור עליהם כליה. את כוחו להושיע את אחיו הנאנקים בסבלותיהם אולי ישאב הן מן הביוגרפיה שלו - מן העובדה שהוא עצמו גדל כבן חורין,¹¹ והן מתכונתו האישית - אדם שלבו פתוח ורגיש כלפי הנאנקים בסבלותיהם.

פרק ב א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי, מִשְׁבֵּט לְוִי, וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי, בַּת רֵאשׁ הַשְּׁבֹט. ב וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן. וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא. כִּבֵּר עִם לִידָתוֹ נֹרָאָה הַיֶּלֶד מִיּוֹחַד אוֹ מוֹשֶׁלִּים.¹² וַתִּצְפְּנֶהּ, אִמּוֹ הַסְּתִירָה אוֹתוֹ בַּעֲקֻבוֹת הַגְּזֵרָה עַל הַבָּנִים שֶׁלְּשֵׁה יְרֻחִים, חוֹדְשִׁים. ג מִשְׁעֶבֶר זָמַן וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ, לַהַחֲבִיאוֹ, מִשׁוּם שֶׁכִּשְׁגַּדְל קוּלוֹ הַתְּחֻזֵּק וְהִיא עֵלּוּל לַהַסְּגִירוֹ בְּאוֹזְנֵי סוֹכְנֵי הַמֶּלֶךְ אוֹ בְּאוֹזְנֵי מַלְשִׁינִים אַחֲרֵים, וְעַל כֵּן נִשְׁקָפָה לוֹ סִכְנַת חַיִּים. כִּיוּן שֶׁהָאִשָּׁה לֹא נִכְנַעָה לַגְּזֵרָה, הִיא עֲשֵׂתָה מַעֲשֵׂה חֲרִיג וּמוֹרֵכֵב - וַתִּקַּח לוֹ תַּבַּת גָּמָא, תִּיבָה הַעֲשׂוּיָה מִקְּלִיעֹתַם שֶׁל קִנִּים הַצּוֹמַחִים בִּיאוֹר. וְלִשָּׁם אִיטוֹמָה מִמִּים - וַתַּחְמְרָה בַּחֲמֹר וּבִזְפָּת. צִיפְתָּהּ אוֹתָהּ בַּפְּנִים בַּחֲמֹר וּבְחוּץ בַּזְּפָת,¹³ וַתִּשָּׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד. וַתִּשָּׂם בַּסּוּף, בֵּין קִנֵּי הַסּוּף הַגְּדֹלִים עַל שְׂפַת הַיָּאֹר.

ד וַתִּתְצַב אַחֲתָיו הַגְּדוֹלָה, שֶׁהִיָּתָה צַעִירָה מְאוֹד.¹⁴ מִרְחֵק, לְדַעָה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ. הִיא לֹא יָכְלָה לַעֲשׂוֹת דָּבָר כִּנְגַד הַגְּזֵרָה, אֲךָ הִיא עֻקְבָה כַּדִּי לַדַּעַת מֶה יִקְרָה לִילְדָהּ. אוֹלַי מִפְּנֵי יִיחּוּדוֹ שֶׁל הַתִּינוּק הַזֶּה צִיפּוֹ מִמֶּנּוּ לַגְּדוֹלוֹת, וְהִיא בִּיקְשָׁה לְרֹאוֹת אִם הַצִּיפִּיּוֹת יִתְמַמְשׁוּ.

ו בְּאוֹתוֹ זָמַן - וַתֵּרָד בַּת פְּרַעִיָּה מֵאַרְמוֹנָהּ, לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר, וְנַעֲרָתֶיהָ, מִשְׁרַתוֹתֶיהָ הַלְּכָת עַל יַד הַיָּאֹר לְרַחוּץ בְּמִימָיו, אוֹ לְלוֹוֹת וּלְשַׂרְתָּת אֶת בַּת הַמֶּלֶךְ. וַתֵּרָא בַת פְּרַעִיָּה אֶת הַתַּבָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף. הַמְּרָאָה הִיא

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי: וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה בן ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: ולא יכלה עוד הצפינו ותקחלו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור: ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו: ותרד בת פרעה לרחץ על היאור ונערותיה הלכת על יד היאור ותרא את התבה

פרק ב
א | וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי. פְּרַעִיָּה הִיא מִמְּנֵה מִפְּנֵי אֲזֻרַת פְּרַעִיָּה וְהַחֲזִיקָה וְעָשָׂה בָּהּ לְקוֹחִין שָׁנִים. וְאֵף הִיא נִהַפְּכָה לְהִיּוֹת נַעֲרָה. וּבֵת מִיָּחָה וְשִׁלְשִׁים שָׁנָה הִיָּתָה; שְׁנוֹלָהּ בְּבוֹחַס לְמַנְרִים בֵּין הַחֲוֹמוֹת, וּמִחֲרָתִים וְנִעֲשֶׂר נִשְׁתַּהֲוֶה שָׁם, וְכִשְׂפָּאָהּ הִיא מִנְּשָׁה בֵּן שְׁמֹנִים שָׁנָה - כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ הִיָּתָה בַּת מִיָּחָה וְשִׁלְשִׁים, וְקוֹרָא חוֹתְמָה 'בַּת לְוִי':
ב | כִּי טוֹב הוּא. כְּשֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּחַ הַבֵּית כְּלוֹ חוֹרָה:
ג | וְלֹא יִכְלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ. שְׁמֹנֶה לָּהּ

ה | לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר. סָרַס הַמְּקַרָּא וּפְרַעִיָּה, וַתֵּרָד בַּת פְּרַעִיָּה עַל הַיָּאֹר לְרַחֵץ בּוֹ: עַל יַד הַיָּאֹר. חֲצֵל הַיָּאֹר, כְּמִנּוּ: "רָחַץ חֲלֻקֶת יוֹחֵב חָל יָדִי" (שְׁמוֹנֵל

גומא

זוֹלָךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי וַתְּהֵרָה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן בְּהַמְשָׁךְ יִתְבַרְרוּ זְהוּיּוֹתֵיהֶם - עִמְרָם שֶׁנִּשְׂאָ אֶת דּוֹדָתוֹ, וְכַבֵּד. לְאַחַר מִתֵּן תּוֹרָה נֹאסֵר זִיווּג כַּזֶּה.

גָּמָא (שֵׁם מַדְעִי: Cyperus papyrus), מִין קָנָה הַגְּדֹל בְּנֵהֲרוֹת. גּוֹבְהוֹ מִגִּיעַ עַד 4-5 מִטְרִים. הִשְׁתַּמְשׂוּ בּוֹ לְקִלְעֵת סִלִּים, לַהַכְּנַת מַחְצֻלוֹת, חֲבָלִים וְסַנְדָּלִים וּלְבִנְיַת סִירוֹת.

בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמֹתָהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח^ו
וַתְּרֹאֶהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעַר בִּכְהָ וַתַּחְמַל עָלָיו
וַתֹּאמֶר מִי־לִדֵי הָעִבְרִים זֶה: וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל־בֵּת־^א
פְּרַעֲהַּ הָאֵלֶךְ וַקְרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית
וַתִּינַק לָךְ אֶת־הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת־פְּרַעֲהַּ לְכִי^ב
וַתֵּלֶךְ הָעֲלֹמָה וַתִּקְרָא אֶת־אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ^ב
בֵּת־פְּרַעֲהַּ הַיְלִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינְקָהוּ לִי וְאָנֹכִי
אֶתֶּן אֶת־שְׂכָרְךָ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְקָהוּ: וַיִּגְדַּל^ג

^א י"ה ב', והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו, ורבותינו חמרו, "הלכת" לשון מיתה, הולכות למות לפי שמחו פה, והפנינו מסיעו, פי למה לנו לכתוב: "ונערתיך הלכת"? את אמתה. חת שפחתה, ורבותינו דרשו לשון יד, חבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו להקדש 'חמתה' מ"ס דגושה, והם דרשו "חית חמתה" - חיתיה, ונשתדפה חמתה חמות הקדשה.

^ב הילד, זהו פשוטו, ומדרשו, שפחתה עמו שכינה: והנה נער בכה. קולו פנער: מן העברית. שהחזיקתו על מנרות הקדש לניק ולח ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה.

^ג ותלך העלמה. הלכה פזריות ועלמות פעלם.

^ד היליכתי, נתנבחה ולא ידעה מה נתנבחה, הי שליכתי.

^ה ותפתח ותראהו. חת מי רחתה? חת

חריג, ועל כן - וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמֹתָהּ, המשרתת שלה,¹⁵ וַתִּקְחָהּ - את התיבה. ^ו וַתִּפְתַּח בַּת פְּרַעֲהַּ את התיבה וַתְּרֹאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד שבתיה, וְהִנֵּה נֶעַר, בן קטן¹⁶ בִּכְהָ, משום שהיה רעב או מסיבה אחרת. וַתַּחְמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר: מִי־לִדֵי הָעִבְרִים זֶה. אולי שיערה כי אשה מצרית לא היתה משאירה תינוק במקום כזה, ואולי זיהתה שהוא עברי בשל תווי פניו או צבע עורו.

^ז מן הסתם נוצרה מהומה סביב התינוק. אחותו, שעמדה עד כה מרחוק, ראתה את התקהלות הבנות סביב התיבה, והתקרבה אליהן. וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל בֵּת פְּרַעֲהַּ: הָאֵלֶךְ וַקְרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית, וַתִּינַק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד? כנראה בת פרעה החזיקה את הילד על ידיה, אך לא יכלה להשתיק את בכיו. הוא היה קטן מכדי להזיזו באוכל, והיא לא יכלה להיניק אותו. אם רצתה להשאיר עמה את הילד, הרי היתה צריכה למצוא מינקת. אחותו הציעה מינקת עבריה, לאו דווקא משום שהילד עברי, אלא משום שהעבריות הן כוח עבודה זול, במיוחד לאור העובדה שהרבה ילודים הומתו על ידי המצרים, ועל כן בוודאי ישמחו בעבודה זו.

^ח בת פרעה היתה אדישה לזהותה של המינקת - וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַּ: לְכִי.

וַתֵּלֶךְ הָעֲלֹמָה הצעירה, שגם אם מזהים אותה עם מרים, לא ידוע ההפרש המדויק בין גילה לבין גיליהם של אחיה. וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד. המעשה המתבקש מכל הבחינות, שכן אמו עכשיו מסוגלת להיניק, ובת פרעה אינה מכירה אותה.

^ט וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת פְּרַעֲהַּ: הַיְלִיכִי, הוליכתי, קחי את הַיֶּלֶד הַזֶּה, וְהִינְקָהוּ לִי, וְאָנֹכִי אֶתֶּן אֶת־שְׂכָרְךָ. אם הילד קיבלה אותו לידיה, כילד שבת פרעה מעוניינת בו - וכך היה מוגן מגזרת פרעה. היא תטפל בו כמו קודם לכן, ואף תקבל שכר הנקה. וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְקָהוּ.

אחות, בלא קשר למוצאו, והיא חשה כאילו נשלח אליה התינוק משמים באופן מכוון. בְּנֵי בְּתִיָּה בַת פְּרַעֲהַּ מפורטים בפסוק סתום מדברי הימים א' (ד,יח). חכמים זיהו אותה עם בת פרעה, ושיבחו אותה (מגילה יג ע"א). איננו יודעים אם היו לה ילדים נוספים; ואם כן, מה היה יחסה אליהם. גם אם היו לה ילדים אחרים, היא התקשרה במיוחד לילד הזה. בת פרעה חשה שמאחר שהיא זו שגילתה אותו, אליה הוא נשלח. בלי קשר לאישיותו המיוחדת שתתגלה מאוחר יותר, מבחינתה הוא היה ילד פלא מעצם הווייתו.

היתה מנותקת; היא ישבה בארמון בלא לדעת בדיוק מה מתרחש מחוץ לכתליו. בכל זאת הכירה את המציאות מספיק כדי להבחין שהילד הבוכה בתיבה הוא עברי, כפי שסופר מיד, וכי נשקפת לו סכנה, ומשום כך חמלה עליו. אפשרות אחרת היא שעצם מציאתו של ילד היא שעוררה בת פרעה ומשה לא ידוע בת כמה היתה בת פרעה, אך מן הסתם היתה בוגרת דיה. ייתכן שהעניין שגילתה בילד נבע מרחמיה כלפיו. אולי הגיעה לאוזניה השמועה על גזרתו של אביה, אבל כאמור, נראה שלא היה זה חוק גלוי וממשי, אלא ביטוי רצונו של המלך בלבד. אולי דווקא בהיותה בתו של המלך

הַיְלֵד וְתִבְאָהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ וַיְהִי לָהּ לְבֶן וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וְתֹאמַר כִּי מִן הַמִּים מְשִׁיתָהוּ: וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו וַיֵּרֶא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרֶא אִישׁ מִצְרֵי מִפְּהַ אִישׁ-עֲבָרִי מֵאָחִיו: וַיִּפֶן פָּה וְכֹה וַיֹּאמֶר כִּי אֵין אִישׁ וַיִּיךְ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל: וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשְּׁנַי וַהֲנֶה שְׁנַי-אַנְשִׁים עֲבָרִים נָצִים

שלישי

י' מְשִׁיתָהוּ: "שְׂחַלְתָּהוּ", הוּא לְשׁוֹן הוֹצֵאָה בְּלִשׁוֹן חֲרָמִי: "כְּמִשְׁחַל פִּיעֲתָח מִחֻלְבָּא" (ברכות ח ע"א). וְגַלְשׁוֹן עֲבָרִי "מְשִׁיתָהוּ" לְשׁוֹן הַסִּירוֹתֵינוּ, כְּמוֹ: "לֹא יִמָּוֵשׁ" (יהושע ח, ח), "לֹא מָשׂוּ" (כמדבר יד, מד), כִּךְ חִבְרוּ מִנְחָם. וְחָנֵּי חוֹמֵר שְׁחִינוּ מִמְּחֻפְּרֵת מֵשׁ וַיִּמְוָשׁ, חָלָף מִגְזֵרֵת מֵשָׁה, וְלִשׁוֹן הוֹצֵאָה הוּא; וְכֵן: "יִמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים" (שמואל ב' כב, ז), שְׁחָלָף הִיָּה מִמְּחֻפְּרֵת מֵשׁ, לֹא יִתְכַן לְוֹמֵר 'מְשִׁיתָהוּ', חָלָף 'הִמְשִׁיתָהוּ', פְּחָשֶׁר יַחֲמֵר מִן קֵס 'הִקִּימְתִי', וּמִן שֶׁב־'הִשִּׁיבְתִי', וּמִן פֶּחַ 'הִבִּיחְתִי', אוֹ מְשִׁיתָהוּ, כְּמוֹ: "וּמְשִׁיתִי חֵת עֵזוֹן הַחֶרֶץ" (זכריה ג, ט), חָכַל 'מְשִׁיתִי' חִינוּ חָלָף מִגְזֵרֵת תְּבֵה שְׂפַעַל שְׁלֵה מְיֹסֵד פְּה־חַ פְּסוֹף הַתְּבֵה, כְּגוֹן: מֵשָׁה, פְּנֵה, עֶשֶׂה, צִוֵּה, פְּנֵה, פְּשִׁיבּוֹחַ לְוֹמֵר כְּהֵם פְּעַלְתִּי תְבִיחַ הַיּוֹד' פְּמָקוֹס הַ"ח, כְּמוֹ: עֶשִׂיתִי, פְּעִיתִי, פְּעִיתִי, עִייתִי:

יא | וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה, וְהֵלֵךְ כְּכֹהֵן כְּתֹב (לעיל פסוק

יג | שְׁנַי אַנְשִׁים עֲבָרִים. דָּתָן וְאִהֲרָבֵאל, הֵם

לו בשם ששורשו היה 'משה', ושמשמעו במצרית 'ילד המים' או 'זרע היאור', כלומר בנם של מי היאור, שהיו מקודשים בעיני המצרים ושהיו מקור חיים. נראה שמשחק המלים בעברית דומה, אלא שבעברית הוא מתייחס למלה מְשִׁיתָהוּ, ואילו במקור המצרי, קראה לו בת פרעה על שם המים - כִּי מִן הַמִּים מְשִׁיתָהוּ.

יז | וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו בְּאֹפֶן פְּרוֹדוֹקְסָלִי מֶלֶךְ מִצְרַיִם, שְׂבִיקֵשׁ לְהַשְׂמִיד אֶת כָּל יְלָדֵי

'ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים מְשִׁיתָהוּ' מן הסתם בלידתו ניתן למשה שם אחר, (ראו מגילה יג ע"א), אך במשך חייו נקרא בשם שנתנה לו בת פרעה. (ראו מגילה יג ע"א; ויקרא רבה א, ג).

תמוה שבת פרעה קראה לילד בשם עברי, ומעבר לכך - שאף מדרש השם שאמרה היה על דרך העברית: מֹשֶׁה... כִּי מִן הַמִּים מְשִׁיתָהוּ. על כן היו שאמרו כי השם משה אינו אלא צורה עברית של שם מצרי שפירושו מים, או שבת פרעה קראה

הרחבות

י וַיִּגְדַּל הַיְלֵד, וכשנגמל יכלה גם אשה שאינה מינקת לטפל בו - וְתִבְאָהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ, וַיְהִי לָהּ הַיְלֵד הַזֶּה לְבֶן. היא התקשרה אליו ואימצה אותו. וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וְתֹאמַר, והסבירה את השם: כִּי מִן הַמִּים מְשִׁיתָהוּ.

אף על פי שמשה גדל אצל בת פרעה, כבן האצולה המצרית הגבוהה, הוא ידע שמוצאו עברי. יא וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה, כנראה בשנות העשרה שלו, ¹⁷ וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו, מתוך סקרנות ומתוך הזדהות, שכן ביקש להכיר את קבוצת המוצא שלו, העברים, שמפאת מעמדם הנחות לא הגיעו לחצרו של מלך מצרים. וַיֵּרֶא בְּסִבְלָתָם. בסבל שסבלו. וַיֵּרֶא אִישׁ מִצְרֵי מִפְּהַ אִישׁ-עֲבָרִי מֵאָחִיו העבריים, שעתה משה הזדהה עמם. יב וַיִּפֶן פָּה וְכֹה, משה פנה לכאן ולכאן, וַיֵּרֶא כִּי אֵין אִישׁ. המקום נראה לו מבודד - אם כי כנראה לא בדק היטב, כמו שנראה להלן - וַיִּיךְ אֶת הַמִּצְרִי, והרג אותו בדרך נס או הודות לחוסן רוחו וגופו. ¹⁸ לְאַחֵר מִכֵּן - וַיִּטְמְנֵהוּ, קבר אותו בַּחֹל, וחשב שבכך נגמר העניין.

יג משה חזר הביתה - וַיֵּצֵא שׁוֹב בַּיּוֹם הַשְּׁנַי אֶל-אָחִיו, שאותם עדיין לא הכיר היטב, אלא רק חש כי הם משפחתו. וַהֲנֶה שְׁנַי אַנְשִׁים עֲבָרִים נָצִים, מתקוטטים. כנראה הם לא רק העליבו זה את זה;

העברים, הוא שגידל בביתו שלו ילד עברי. הילד, שגדל בארמון כאחד מבני המשפחה, לא ידע בבהירות לאיזו משפחה השתייך. אולי זכר דבר-מה עמוס, אך יש להניח שכשנאמו גידלה אותו, ואף מאוחר יותר, אם הצליחה לשמור אתו על קשר בהיותו בבית פרעה, היא לא סיפרה לו שהוא בנה. את זהותו המדויקת עליו לגלות בעצמו. במובן זה עבר משה את מה שעובר כל נער מתבגר - אבל בצורה דרמטית הרבה יותר: היה עליו למצוא את זהותו ולברר את השתייכותו.

כדרכו של הסיפור המקראי, בלא תיאורים רגשיים החושפים ישירות את חוויותיו של משה, עולה מן העלילה שלמרות שמשה גדל בין המצרים ובתוך בית המלך, הוא חש קשור אל אחיו שבחזקו. אף שלא הכירם ובקושי ידע לדבר בשפתם - מלבד אולי זיכרונות עמומים של הלשון הזאת מתקופת ינקותו - הרגיש שאלה הם אחיו.

יג | וַיֵּצֵא שׁוֹב בַּיּוֹם הַשְּׁנַי אֶל-אָחִיו, לפי אחד המדרשים, הכאה זו באה לאחר שהמצרי אנס את אשתו של אותו עברי. (ראו שמות רבה א, כח; רש"י על אתר). לאמתו של דבר, אין צורך בחיפוש אחר סיבות מסוימות להתעללותו של מצרי בעברי שהרי העברים היו משועבדים, והמצרים חשו חופשיים להתעלל בהם כרצונם. על כן האיש העברי לא ניסה להתגונן.

יז | וַיִּיךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל, מעשהו של משה אופייני לדמותו. כיוון שגדל בבית המלך, חש שהסמכות בידו. ומעבר לכך, הוא נחן ברגישות עמוקה לצדק. שנתנו לעוול, שתחזור ותתגלה גם בהמשך חייו, באה כאן לביטוייה הראשון: ההתעללות השרירותית עוררה את כעסו, ומתוך כך פעל. עם זאת, משה לא נהג בפזיזות. הוא ידע שהכאת איש עברי אינה יכולה להוות עילה לתביעה משפטית במצרים, ועל כן נזהר והתאמץ להסתיר מעשיו.

וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּבְּה רַעַךְ: וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ יְיָ
 שָׂר וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ הֲלֹהֲרַגְנִי אֶתְּה אִמֹר כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ
 אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדְּבָר:
 וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת־
 מֹשֶׁה וַיְבָרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲהָ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן
 וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר: וּלְכֹהֵן מִדְיָן שִׁבְעַ בָּנוֹת וַתְּבַאֲנָהּ

שהותירו מן הפגן: נציים. מריבים: למה תבנה. חף על פי שלח הקרח נקח קשע פהקמת יד: רעך. קשע קמותך:

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהָ. הם הלשינו עליו: וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה. מסרו לקוסטינר להרגו, ולא שלטה בו החרב, הוא שאמר משה: "ויצלני מחרב פרעה" (להלן י"ז): וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר. למד מיעקב שנוודו לו זוגו מן הבאר:

ידו מי שמך לאיש. והרי עודך נער: הלהרגני אתה אמר. מכאן חנו למדים שהרגו פשם הפולש: וַיִּירָא מֹשֶׁה. כפשוטו. ומדקשו דחג לו על שרחה פישרחל קשעים דילטוריון, חמר: מעתה שפיר חיסם קחיון להגאל: אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדקשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ושרחל

וּלְכֹהֵן מִדְיָן. רב שפהו, ופרש לו מעבודה זרה ונדוהו מאלס: את

לפחות אחד מהם הכה את חברו, וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע, למכה, למתנפל: לְמָה תִּבְּה רַעַךְ?!

יד וַיֹּאמֶר המכה: מי שמך, מינה אותך לאיש שר ושפט עלינו, שאתה מוצא לנכון לשפוט אותי?! מכיוון שאין לך שררה ומעמד של שופט - מה אתה יכול לעשות לי?! אכן, אני מודע לכוחך - הלהרגני אתה אמר, מתכוון, כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי?!

וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: אָכֵן נֹדַע הַדְּבָר. משה חשש מפני שידע שלא נהג לפי החוק, ונדמה היה לו שאיש לא ראה את מעשיו, והנה מתברר שהדבר נודע.

טו וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה. אותו עברי אולי הפסיק להכות את רעהו, אך לא שתק, ודבר המעשה הגיע לאוזני פרעה. לא ידוע כיצד התייחס פרעה לאסופי שהביאה בתו אל ביתו. ייתכן שהיה סובלני כלפיו, כסובלנותו של הורה כלפי גור חתולים שמביא ילדו מן השוק. על כן כששמע שהילד שגידל בביתו, הסתבך בעניינים כאלו - וַיִּבְקֶשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה. הוא ביקש להשמידו, כפי שאולי היה הורה מגיב כלפי חיית המחמד של בנו לאחר שהתברר כי החלה להזיק לסביבתה. וַיְבָרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲהָ, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן, השוכנת במדבריות חצי-האי ערב, כנען או עבר הירדן הדרומי. כיוון שהיה זר גמור במקום - וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר, שהיא מקום מפגש לא פורמלי.

טז וּלְכֹהֵן הַדֵּת שֶׁל מִדְיָן שִׁבְעַ בָּנוֹת, שהיו רועות את צאנו, מכיוון שלא

אָרֶץ מִדְיָן אין זיהוי ודאי לגבי תחומה. היו ששיערו שכללה את כל דרום הנגב, מצפון לאילת ואת הרכסים שממזרח לערבה. אחרים זיהו אותה עם אזור צפון חגי'אז', שבו שכנה עיר ששמה מדיין (כיום אלבדע), כ-120 ק"מ מדרום לאילת).

ענתה התחוויר למשה שגם העברים עצמם אינם חפים מאלימות ומפשע. לא פשוט לו להיווכח בפנים הללו של אחיו. ביתר שאת יכול היה ללמוד זאת מהדברים שהפנה אליו האיש המכה. אפשר שלשאלתו: הלהרגני אתה אמר כְּאִשֶׁר הֲרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי, נלווה גם איום מרומז: אותי לא תוכל להרוג כך. יש מי שרואה את מעשיך, והוא ידאג לטפל בך. (ראו שמות רבה א,ל). וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן המדיינים היו שבטים נוודים שעסקו במסחר. הם חיו באזורים מסוימים ביישוב קבוע למחצה, מזרחה לארץ כנען. כשמשה נמלט מהשלטונות המצריים, הוא ברח אל נוודי המדבר, שאצלם לא ניתן משקל רב לחוק - לא לצווי השלטון שלהם, ובוודאי שלא לפקודות מטעם מדינות אחרות. נראה כי בין בריחתו של משה ממצרים עד לבואו למדין עבר זמן רב. במקורות שונים מופיעים סיפורים אגדיים בדבר קורותיו של משה במשך כל הימים הללו.

הרחבות

זיירא משה ויאמר אכן נודע הדבר משה פנה כה וכה ולא ראה אדם, אך ייתכן שבסביבה נכחו אנשים נוספים, אלא שכאשר ראו את המצרי מכה את העברי, התחבאו וצפו במתרחש ממקום מחבואם. לחלופין, עד אחד לאירוע בוודאי נשאר - העברי המוכה. אדם זה נותר אולי פצוע, אך יצא חי מן התקרית. אפשר שהוא שסיפר עליה לאחרים. (ראו עקדת יצחק ואברבנאל). מן הסתם מתוך כוונות טובות דיווח בהתרגשות על הנס שאירע לו כשהופיע

העברי - המצרי מחצר המלך והרג את המצרי שהתנפל עליו. סביר שבקרב העבדים המוכים וחסרי ההגנה התפשט הסיפור בקלות ובמהירות, וכך הגיע אל העברי המכה. ברם, בפיו של אדם אלים זה כבר לא התלווה אל הסיפור כל רגש של התפעלות, הערצה או כבוד כלפי משה. ואולי משה ירא משום שנודע לו דבר אחר: אם ביום הראשון הציל איש מאחיו שהיה מדוכא ומוכה על ידי מצרי אלים, הרי שעתה עמד מול תגרה בין שני עברים.

וַתְּדַלְּנָה וַתִּמְלֶאנָה אֶת־הַרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן
 אַבְיָהֶן: וַיָּבֹאוּ הָרְעִים וַיְגַרְשׂוּם וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשֶׁעַן
 וַיִּשְׁק אֶת־צֹאנָם: וַתִּבְאֵנָה אֶל־רְעוּאֵל אַבְיָהֶן וַיֹּאמֶר
 מִדּוֹעַ מַה־רָתַן בָּא הַיּוֹם: וַתֹּאמְרָן אִישׁ מִצְרֵי הַצִּילָנוּ
 מִיַּד הָרְעִים וְגַם־דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשַׁק אֶת־הַצֹּאן:
 וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וַאֲנִי לָמָּה זֶה עֹזְבֶתֶן אֶת־הָאִישׁ
 קָרְאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם: וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ
 וַיִּתֵּן אֶת־צִפְרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה: וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־
 שְׁמוֹ גַרְשָׁם כִּי אָמַר גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִבְרִיָה:

הַרְהָטִים. חַת פְּרָכוֹת מְרוֹנָת הַמַּיִם הַחַת חָמַר: "כִּי חָם הַלֶּחֶם חָשַׁר הוּא הַעֲשׂוֹיֹת פְּחָרָן: (בְּחֻשִׁית לַעֲוִי)

יז וַיְגַרְשׂוּם. מִפְּנֵי הַנְּדוּי:

כא וַיּוֹאֵל. פְּתַרְגוּמוֹ. וְדוּמָה לוֹ: "הוֹאֵל נָח וְלִיךְ" (שִׁפְטוֹס יג, א) "וְלוֹ הוֹחֵלְנוּ" (יהוֹשֻׁעַ ז, א) "הוֹחֵלְתִי לְדַבֵּר" (בְּחֻשִׁית יח, א). וַמְדַקְשׁוּ, לְשׁוֹן חֵלָה, נִשְׁפַּע לוֹ שֶׁלֹּא יוֹז מִמְּדוֹן כִּי חָם פְּרָשִׁיתָן:

כז לָמָּה זֶה עֹזְבֶתֶן. הַפִּיר פּוֹ סְהוּחַ מְנָדְעוֹ שָׁל יַעֲקֹב, סְהַמִּים עוֹלָיִם לְקַחְחִתָן: וַיֹּאכַל לֶחֶם. שֶׁמָּח וְשָׂח חַחַת מִמָּס; כְּמָח

רהט

היה עשיר, וַתִּבְאֵנָה וַתְּדַלְּנָה מֵיִם מִן הַבָּאָר וַתִּמְלֶאנָה אֶת הַרְהָטִים, השקתות שמהן הצאן שותה, לְהַשְׁקוֹת צֹאן אַבְיָהֶן.

יז וַיָּבֹאוּ הָרְעִים וַיְגַרְשׂוּם. וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשֶׁעַן. שׁוֹב הַתְּגַלְתָּה רַגִּישׁוֹתוֹ הַגְּבוּהָה שֶׁל מֹשֶׁה כִּלְפֵי עוֹוֹל. לַמְרוֹת שֶׁלֹּא הַכִּיר אֶת הַבְּנוֹת הַלְלוּ כָלל, הַגִּיב לְעוֹוֹלָה שׁוֹנַעַשְׂתָּה לְעֵינָיו.¹⁹ וְלֹא רַק הוֹשִׁיעַ אוֹתָן, אֲלֹא גַם – וַיִּשַׁק אֶת צֹאנָם. חֹרַף הַיּוֹתוֹ זָר גַּמּוֹר הַשְׁתַּדֵּל לְסִייעַ כָּכֵל שֶׁהִיָּה יִכּוֹל. יח הַבְּנוֹת הַלְלוּ לֹא נִיְהֵלוּ שִׁיחָה אֲרוּכָה עִם מֹשֶׁה – וַתִּבְאֵנָה אֶל רְעוּאֵל אַבְיָהֶן.

יט וַיֹּאמֶר: מִדּוֹעַ מַה־רָתַן בָּא הַיּוֹם? מִשְׁאַלְתּוֹ נִיכַר כִּי גִירוּשׁ הַבְּנוֹת בִּידי הַרוֹעִים לֹא הִיָּה מֵאוֹרַע חֲדָפ־פְּעַמִּי. בְּדֹרֶךְ כָּלל הִיוּ מֵאֲחֵרוֹת לְשׁוֹב לְבֵיתָן, מִשׁוֹם שֶׁהִיוּ מִמְתִּינּוֹת עַד לְאַחַר שֶׁהַרוֹעִים הִשְׁקוּ אֶת צֹאנָם. אַבְיָהֶן כִּנְרָאָה לֹא יִכּוֹל הִיָּה לַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה לְמַעֲנָן.

יט וַתֹּאמְרָן: אִישׁ מִצְרֵי. כִּנְרָאָה דִּיבַר אֶתְּךָ מִצְרִית אוֹ שֶׁהִיָּה לְבוּשׁ בְּבָגָדִים מִצְרִיִּים. בְּתוֹר מִדִּינֵינִי, לֹא יִכּוֹל לְעַמּוֹד עַל הַהִבְדָּלִים הַדְּקִים בֵּינָנוּ לְבֵין מִי שֶׁנּוֹלַד לְעַם הַמִּצְרִי. מִכָּל מְקוֹם הָאִישׁ הַזֶּה הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרְעִים, וְיִתֵּר עַל כֵּן, גַּם דָּלָה דָּלָה לָנוּ, וַיִּשַׁק אֶת הַצֹּאן.

כז וַיֹּאמֶר רְעוּאֵל אֶל בְּנֹתָיו: וַאֲנִי? הֵיכֵן הוּא? לְאַחַר שֶׁהָזַר נִלְחַם בְּעִבּוֹרְכֵן וְסִייעַ לָכֵן בַּהַשְׁקִיית הַצֹּאן, לָמָּה זֶה עֹזְבֶתֶן אֶת הָאִישׁ?! קָרְאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם. בּוֹדָאֵי הוּא מִמְתִּין לִיד הַבָּאָר לְפַתּוּחַ בְּשִׁיחָה עִם אָדָם. לְפַחוֹת הַזְמִינוּ אוֹתוֹ לְאֲכֹל עִמּוֹנוּ.

כא וַיּוֹאֵל, הַחֲלִיט²⁰ אוֹ רְצָה,²¹ מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת, עִם הָאִישׁ, שֶׁהִרִי קִיבְלוּ אוֹתוֹ יָפָה, וְאוֹלֵי גַם מִשׁוֹם אִישִׁיוֹתָם שֶׁל הַמְּאֲרָחִים.²² מִסְתַּבֵּר שֶׁהִיוּ לְמְאֲרָח גַּם סִיבוֹת נוֹסָפוֹת לְקִבְלַת מֹשֶׁה – וַיִּתֵּן אֶת צִפְרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה. כב וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גַרְשָׁם כִּי אָמַר: גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִבְרִיָה – כְּלוֹמֵר גַּר שָׁם.²³

כ: "מִלְמַד שֶׁהַתִּינּוּקוֹת קוֹרְאִים לְאַבִּי אַבְיָהֶן אָבָא".
 הִיוּ שְׁשִׁיעָרוֹ שֶׁרְעוּאֵל כֵּהֵן מְדִין הִיָּה גַם מִנְהִיג פּוֹלִיטִי, אֲךָ מִן הַמְּסוּפָר בְּפִסּוֹק יז נִרְאָה שֶׁמְעַמְדוֹ בְּקַהֲלָה לֹא הִיָּה תִקִּיף. חַכְמִים שִׁיעָרוֹ כִּי אֲמוֹנוֹתָיו חְרוּגוּ מִן הַמְּקוֹבֵל בְּקַהֲלָתוֹ, אוֹ שֶׁחֲדַל לִהְיוֹת כֵּהֵן מִשׁוֹם שִׁפְקָפֵק בְּאַמוּנָה הַרוּחוֹת. (רְאוּ שְׁמוֹת רַבָּה אֲלָב; רִשׁ"י עַל אֲתוֹר). כֵּהֵן כּוּזָה לֹא הִיָּה רְצוּי בְּמִקּוֹם מְגוֹרָיו. בְּמִקּוֹם הַתַּפְרָנֶס מִן הַכְּהוּנָה, הַתַּפְרָנֶס עֵתָה מִצְאַנּוּ, כְּשֹׂאֵר הַנּוֹדִים. (רְאוּ חֲזָקוֹנִי).

הַרְחֵבוֹת רְעוּאֵל הִיוּ שְׁזִיְהוּ אוֹתוֹ עִם יִתְרוֹ, שִׁיּוּפִיעַ לְהֵלֵךְ כְּחוֹתֵן מֹשֶׁה וְכִהֵן מְדִין. (רְאוּ לְהֵלֵךְ גֵּא; דִּיח; מְכִילֵתֵא יִתְרוֹ א; שְׁמוֹת רַבָּה אֲלָב). לְפִי זִיְהוּ זֶה, הַשְׁמוֹת הַשּׁוֹנִים הוֹלְמִים תִּקּוּפוֹת שׁוֹנוֹת בַּחַיִּיו. אֲמַנָּם הַשֵּׁם רְעוּאֵל נִשְׁמַע עִבְרִי, אֲךָ אֵין כִּכֵּךְ כְּדִי לְרַמּוֹז עַל מוֹצֵא שְׁמוֹ בַּהֲכֵרַח; כִּיוּן שֶׁהַמִּדְיָנִים הֵם מִצְאַצְאֵי אֲבֵרָהָם אַבְיָנוּ (רְאוּ בְּרָאשִׁית כֶּה, ב), קִיִּים דְּמִיּוֹן בֵּין שְׁמוֹתֵיהֶם לְשְׁמוֹת בְּנֵי מִשְׁפַּחַת יַעֲקֹב. (רְאוּ בְּרָאשִׁית כֶּה, ד). אַחֲרַיִם פִּירְשׁוּ כִי רְעוּאֵל הִיָּה אֲבִיו שֶׁל יִתְרוֹ, כְּלוֹמֵר סִבֵּן שֶׁל הַרוֹעוֹת הַלְלוּ. (רְאוּ יוֹנָתָן, רִאב"ע, רַמְבַּ"ן וְרַשְׁב"ם. וּבַעֲנִיין זֶה אֲמָרוֹ בְּסַפְרֵי הַבַּעֲלוֹתָךְ

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתְם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּדַע אֱלֹהִים: וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ כִּי־הָיָה מֵדִין וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה: וַיֵּרָא מֵלֶאֱךָ יְהוָה

כג | וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם. נִטְרָכָה, וְהָיָה שׁוֹחֵט תַּעֲנוּקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם: כה | וַיֹּדַע אֱלֹהִים. נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב וְלֹא הָעֵלִים עֵינָיו: פּרָק ג

כד | נַאֲקָתָם. צַעֲקָתָם, וְכֵן: "מַעֲיַר מֵתִים יִנְחָקוּ" (חִיּוֹב כה, יב): אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם. עִם חֲבֵרָהָם: כה | אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר. לְהַתְרַחֵק מִן הַגּוֹל שֶׁלֹּא יִקְעוּ בַּשָּׂדוֹת חֲחֻקִּים: אֶל הַר הָאֱלֹהִים. עַל שֵׁם הָעֵתִיד:

זַעֲקַת יִשְׂרָאֵל מֵעֹוֶרֶת גְּאוּלָּה

פּרָק ב פּס' כג-כה

משה ברח ממצרים כאשר היה צעיר, והוא ישוב אליה בצו ה' כאדם בוגר. מלבד ההתרחשות על הבאר במדין ונשיאת צפורה לאשה, אין המקרא מספר על חייו ונדודיו של משה בפרק הזמן הארוך שעבר.

פסוקים בודדים מייחדת התורה להחמרת מצבם של אחיו במצרים. עניין קצר זה מפרט את קולות הכאב של בני ישראל, שבעקבותיהם מתעוררת הגאולה שמשה יישלח לקדם בעניין שלאחריו.

כג | וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, כנראה המלך שבתו גידלה את משה. כיוון שהעבודה נעשתה מטעם המלכות ולצרכיה, מותו של המלך היה יכול לעורר אצל העברים תקווה לרווחה כלשהי, אך אירע ההיפך - ²⁴ וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה, וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתְם, צעקתם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה.

כד | וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, אנחתם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת עִם אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב, אבותיהם. כה | וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּדַע אֱלֹהִים, התקשר והתקרב אליהם.²⁵

ההתגלות בסנה

פּרָק ג – פּרָק ד פּס' זו

משה, אשר גדל בבית מלך מצרים, ושלפי אגדות מסוימות הספיק אף למלוך במדינות אחרות, נשא רועה והפך לרועה צאן. בהיותו מבודד מאדם במדבר זכה להתגלות האלוהית הראשונה ובה נקרא לצאת מיחידותו ולשוב אל עמו. והפעם - לא יצפה בסבלותם בלבד, אלא יהיה מנהיגם ומושיעם. הוא ישוב למצרים לא כאדם פרטי, ואף לא כשליח אישי אל פרעה; עליו לייצג את עמו כדי להוציאם ממצרים. דרכו של העם אל חרותו ארוכה. דרך נפתלת זו מיועדת, בין היתר, להראות את כוחו של אלוקים בפני העמים.

פּרָק ג | א | וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ כִּי־הָיָה מֵדִין. נראה שהעיסוק ברעיית צאן מצא חן בעיניו שכן הוא אפשר לו להגות במחשבותיו, להתפלל ולדבוק באלוקיו. וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר, משום שהמדבר הוא שטח הפקר, וכך לא יפגע הצאן ברכושו של איש; ועוד, במדבר לא צפויים אויבים. בתוך הליוכו שם - וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה, לחורב. ב | וַיֵּרָא מֵלֶאֱךָ ה' אֱלֹהֵי בְלָבֶת, בלהבת

הרחבות

זימת מלך מצרים ויאנחו... ויזעקו ותעל שועתם כל עוד המלך חי בני ישראל עבדו בפרך והוכו, אך היו נתונים בתוך סדר מסוים. היו במצרים שופטים והיו שוטרים שחלקם היו עבריים, כך שהיתה לבני ישראל אוטונומיה מסוימת, והם השלימו עם חיייהם הקשים. עם מותו של המלך עברו הצרות את גבול הסבל שלהם, ולראשונה החלו לבכות ולהתפלל. צעקתם זו היא שהיפכה את המצב.

זינהג את הצאן אחר המדבר מדבר אינו זהה לציה או לשימון. בשל טיב אדמתו וכמות המשקעים היורדים בו אין המדבר מתאים לגידולים חקלאיים, אך בכל זאת יש בו לאחר הגשמים מרעה רב. אחת ממשמעויותיו של השורש ד,ב,ר היא הובלה והנהגה. (המלים וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן מתורגמות בתרגום המיוחס ליונתן - וְדָבַר יַת עֲנָא. ראו גם ראב"ע ורד"ק תהלים

מזד). משמעויותו המילולית של מדבר היא אפוא המקום שאליו מוליכים את הצאן לרעות (ראו מלבי"ם ביאור המלים הושע ב,ה ותהלים חמ,ו).

'הר האלהים חרבה' ייתכן ששני כינויו של הר סיני - הר האלהים וחרב - ניתנו לו רק מאוחר יותר. (ראו שמות רבה ב,ד; רש"י על אתר. אכן ביחס לשם 'חורב' אין הדבר מוסכם. ראו פרקי דרבי אליעזר מא וראב"ע על אתר; שו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם, לו). משה הגיע להר כלשהו, שלא היה בולט במיוחד. עמים שונים מציינים את הר סיני כהר גבוה מאוד ומזהים אותו עם הרים הבולטים בגובהם. אולם מסורת חכמינו מתארת אותו כהר נמוך ביותר, כהתנשאות כלשהי של האדמה, שבקושי עשויה להיקרא הר (במדבר רבה יג,ג). אף מן הסיפור הזה נראה כי מדובר בגבעה שהצאן יכול לרעות בה.

אֱלֹהֵי בְּלִבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וַהֲנֵה הַסֵּנֶה
 בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינְנוּ אֶפְלָל: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה־
 נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוֹעַ לֹא־
 יִבְעַר הַסֵּנֶה: וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרֹאוֹת וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי
 אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:
 וַיֹּאמֶר אֶל־תִּקְרַב הֵלֶם שְׁלִי־נִעְלִיךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא:
 וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
 וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מֵהַבֵּיט אֶל־

ב | בְּלִבַּת אֵשׁ. בְּשִׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לְפָנֵי שֵׁל
 אֵשׁ כְּמוֹ: "לֵב הַשָּׁמַיִם" (דברים ה, יח), "בְּלֵב
 הַחֵלֶה" (שמואל ב' יח, יד). וְחַל תִּתְמַה עַל
 הַיָּמִי, יֵשׁ לָנוּ פִּיּוּזֵחַ בּוֹ: "מֶה חֲמֵלָה
 לְפִתְחָךְ" (יחזקאל טו, ל); מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה. וְלֹא
 חֵילֶךְ חֵחֶה, מְשׁוֹם "עַמּוֹ חֲנֹכִי בְּנֶרְה" (תהלים עז, טו); אֶפְלָל. נִחְכַּל, כְּמוֹ "לֹא עֲבַד
 בָּה" (דברים כז, א), "חֲשֶׁר לִקַּח מְשֶׁם" (בראשית ג,
 כג); אֶסְרֶה. מִפְּחָן לְהִתְקַדֵּשׁ עָס:
 ה | שֵׁל. שְׁלַךְ וְהוֹצִיחַ, כְּמוֹ: "וַיִּשְׁלַח הַבְּרָזִלִי
 (דברים יט, ה), "כִּי יִשְׁלַח יָדְךָ" (דברים כז, ט);
 אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא. הַמָּקוֹם:

אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה, וַיֵּרָא וַהֲנֵה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ, הַמְּלֹאךְ הַתְּגִלָּה לוֹ
 בְּתוֹר לְהַבִּית אֵשׁ, וְהַסֵּנֶה אֵינְנוּ אֶפְלָל.

ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּלְבוֹ: אֶסְרֶה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל, הַחֲרִיג
 וְהַמּוֹזֵר הַזֶּה, שֶׁהָרִי לְהַבִּית הָאֵשׁ שְׂרָאָה מִשֶׁה הִיתָה שׁוֹנָה מֵהָאֵשׁ
 הַמוֹכֶרֶת בַּעֲוֹלָם הַזֶּה, הַמֵּאֲכֶלֶת חוֹמְרִים דְּלִיקִים. מִשֶׁה לֹא רָאָה
 מְלֹאךְ בְּשֶׁלֶב זֶה, אֲלֵא רַק מֵרָאָה אֵשׁ²⁶ וְרָצָה לְבַרֵּר מִדּוֹעַ לֹא יִבְעַר,
 כְּלֵה הַסֵּנֶה.

ד וַיֵּרָא ה' כִּי סָר, הַתְּקַרְב לְרֹאוֹת, וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה,
 וַיֹּאמֶר: מֹשֶׁה מֹשֶׁה.

וַיֹּאמֶר, לְמִרוֹת שֶׁלֹּא יָדַע מִיְהוּ הַקּוֹרָא: הֲנִנִּי.

ה וַיֹּאמֶר: אֶל תִּקְרַב הֵלֶם. אֵל תִּתְקַרַב לְכָאן. שֵׁל, חֲלוּץ נִעְלִיךְ מֵעַל
 רִגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא, מְקוֹם
 הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה. עֲלִיךְ לַעֲמוֹד בִּירֹאֵת הַכְּבוֹד הַרְאוּיָה, הַמִּתְבַּטָּאֵת
 בַּהֲסֶרֶת הַנְּעֻלִיִּים.²⁷

ו מֹשֶׁה הַתְּקַרַב יַחַף, וְאֵז שָׁמַע קוֹל שֶׁהַזְּדָהָה לְפָנָיו – וַיֹּאמֶר: אָנֹכִי
 אֱלֹהֵי אָבִיךָ, עִמְרָם, אֲבָל אֵינְנִי רַק אֱלֹהֵי אָבִיךָ הַסְּמוּךְ – אֱלֹהֵי
 אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, כִּי יָרָא מֵהַבֵּיט
 אֶל הָאֱלֹהִים. כְּשֶׁנּוֹכַח לְדַעַת שֶׁה' הוּא הַמִּתְגַּלָּה אֵלָיו, חֲדַל מֵלְהַבִּיט
 אֶל הַלְהַבָּה מִתּוֹךְ יִרְאֵת כְּבוֹד כִּלְפֵי אֱלֹהִים²⁸ אוֹ מִתּוֹךְ פַּחַד מוֹוֹת.²⁹

פטל (סנה?)

סֵנֶה זוּהָה עִם עֲצִים קוֹצֵנִיִּים, כְּגוֹן הַשִּׁיטָה (שֵׁם מְדַעִי: Acacia) וְהַשִּׁיזָף הַמְצוּי (שֵׁם מְדַעִי: Ziziphus spina-christ) הַגְּדֹלִים בְּנַחֲלֵי סִינַי; וְעִם צִמְחִים שֶׁפְּרוֹתֵיהֶם אוֹ פְּרָחֵיהֶם אֲדוּמִים אוֹ כְּתוּמִים, כְּגוֹן רִנּוּג הַשִּׁיטִים (שֵׁם מְדַעִי: Loranthus acaciae), הַטּוֹפֵל הָאֲדוּם (שֵׁם מְדַעִי: Cynomorium).
 העולם | (שם מדעי: coccineum) ויחנוק המדבר (שם מדעי: Cistanche tubulosa). נראה שבתרגומים ובמדרשים הוא מזוהה עם הפטל (שם מדעי: Rubus sanguineus), צמח קוצני הגדל בנחלי סיני שפרותיו אדומים. (ראו שמות רבה ב, ט; שבת סז ע"א; רס"ג על אתר).

הרחבות | 'והנה הסנה בער באש' אמנם לעתים צמח מתחיל לבעור באופן ספונטני במדבר בשל עצם כלשהו המרכז את קרני השמש, אך הדבר נדיר, ובפרט בסנה. משה רואה כאן את להבת האש, אבל ייחודו של המראה הוא בכך שהאש הבווערת בסנה אינה אוכלת אותו.

הַאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רָאִיתִי אֶת-עַמִּי עֲמִי
 אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקוֹתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו
 כִּי יָדַעְתִּי אֶת-מַכְאֲבוֹי: וְאֵרְדָּה לְהַצִּילוֹ ׀ מִיַּד מִצְרַיִם ׀
 וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה
 אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל-מְקוֹם הַפְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי
 וְהֶאֱמַרְתִּי וְהִפְרֹזִי וְהַחֲוִי וְהִיבֹסִי: וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקוֹת
 בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם רָאִיתִי אֶת-הַלֶּחֶן אֲשֶׁר
 מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם: וְעַתָּה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-
 פְּרַעֲוֹה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶּךְ אֶל-פְּרַעֲוֹה וְכִי
 אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי-אֵהְיֶה
 עִמָּךְ וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת
 הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:

יז ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. וחס תלמך, מה תועיל? והוצא חת עמי, יועילו דברך ותנחמם:

יח מי אנכי. מה חני חשוב לדבר עם המלכים? וכי אוציא את בני ישראל. ואף חס חשוב חני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס ויוציאם ממצרים?

יט ויאמר כי אהיה עמך. הסיכו על ראשון ראשון ועל חדרון חדרון: שחמרת מני חנכי כי חלך חל פריעה - לא שלך היא כי חס משלי, כי חיה עמך, וזה הפירוש אשר לחית פסנה, לך האות כי חנכי שלחתיך וקדחי חני להציל בהשג

ז ויאמר ה': ראה ראיתי את עמי, עינוי, סבל עמי אשר במצרים, ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו המתעללים בו. כי ידעתי את מכאבויו. ח וארד, התגליתי בעולם הן כדי להצילו מיד מצרים והן כדי להעלותו מן הארץ הזאת, אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש. אין זו בריחה, אלא מעבר למקום טוב הרבה יותר - אל מקום הפנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסים. ט ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי, וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם. ברצוני להצילם, אך אני זקוק לשליח - י ועתה, לכה ואשלחך אל פרעה, ואתה, הוצא את עמי בני ישראל ממצרים. יא ויאמר משה אל האלהים: מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?!

יב ויאמר ה': כי אהיה עמך. אין אתה מתבקש לפעול בכוחך הפרטי. אינך אלא שליח. וזה לך האות, הסימן כי אנכי שלחתיך. אמנם לאחר מכן משה יקבל סימנים נוספים, אך הסימן העיקרי היה שתוך זמן לא רב הוא ידע בוודאות ששליחותו איננה דמיון או משאלת לב גרידא - בהוציאתך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה

כי ידעתי את מכאבויו אלוקים מכיר לא רק את כאבו הגלויים של עמו, בהכאתם ובנגישתם של העבדים העבריים, אלא אף את צרותיו הנסתרות הוא יודע. השעבוד הזה, שלא הונחה על ידי חוקים מוגדרים, כלל גם מכאובים שהיו כרוכים בערעור המשפחה - בפירוד בין איש ואשתו ובין הורים לילדיהם.

מי אנכי רבים הצביעו על כך שההשגחה העליונה גלגלה את הנסיבות כך שמשה לא יפנים סממני עבדות כלשהם, אלא יהיה היחיד מכל עמו שגדל באותה תקופה כבן חורין. קרקע גידולו זו, בתוך בית המלוכה, היא שהעניקה לו את העוז להיאבק למען היושר והצדק. ובכל זאת הוא לא ייחס לעצמו מעלה יתרה. התורה אף תעדי עליו בהמשך שהוא ענו מאד מפל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג). לאורך חייו חש משה מחויבות עמוקה לעמו ולאלוקים. על כן כונה פעמים רבות עבד ה' (דברים לד, ה; יהושע א, א; מלכים ב' יח, יב) ועוד. פעם אחת הוא נקרא משה עמו

(ישעיה סג, יא), כינוי חריג הרמוז לביטול אישיותו הפרטית בעבור העם). מסיבה זו שב ושאל כבר בראשיתו: מי אנכי, שכן חש זרות כלפי תפקידים מכובדים של ייצוג והנהגה.

זה לך האות החזון הנבואי מפקיע את האדם מחיי הרגילים ומשגרת התודעה שלו. במהלכו נמצא החוזה במקום אחר. את עומק חווייתו אי אפשר לתאר, ואף לא ניתן להפריך, אך חשובה מכך היא שאלת האובייקטיביות של החזון. החוויה לעתים קשורה למצבי נפש או חלום פרטי של החוזה, ועל כן גם מי שקיבל מסר ברור בהתגלות שחוזה, לא יודע תמיד מה תוקפו של מסר זה. מכאן נובעת חשיבותו של האות לאישוש אמתותה של הנבואה.

בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה' האות שמקבל משה חריג שכן אין הוא סימן שניתן מראש; הוא צפוי להתקיים רק בסופה של הדרך. לפי דברי ה', האות שבאמצעותו יהיה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הֲנִה אֲנִי בְּאֶל־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי
 אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה־שְּׁמוֹ מַה אֵמַר אֲלֵהֶם: וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה
 תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: וַיֹּאמֶר
 עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק

תִּחְמַר וְגו': זה שמי לעולם. חסר וי', לומר העלימהו של יקרא ככתבו: וזה זכרי למדו היחך נקרא. וכן דוד הוא חומר: ה' שגן לעולם ה' זכרך לדד' ודד' (תהלים קלה, ט).

יד-טו | אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה. "חִהְיָה" עָמַס בְּנֶרְה זו, "חִשֶׁר חִהְיָה" עָמַס בְּשַׁעֲבֹד שֶׁחַר מְלָכִיּוֹת. חִמַר לְפָנָיו: דְּבֹנֵנו שֶׁל עוֹלָם, מַה חָנַע מְכִיר לָהֶם צָרָה חִחֶרְתָּ? דִּים בְּנֶרְה זו! חִמַר לו! יִפֶּה חִמַרְתָּ, כִּי

הָזֶה. תגיעו לאותו הר שעליו אתה עומד עתה, ושוב אתגלה בפניך, אלא שאז תהיה ההתגלות ברורה ופומבית יותר. אז ינכח כאן העם כולו, והוא יבוא לכאן לעבוד אותי.

י' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים: הֲנִה אֲנִי בְּאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם: "אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם", וְאָמְרוּ לִי: "מַה שְּׁמוֹ?" – מַה אֵמַר אֲלֵהֶם?

יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה. ביטול השאלה – אין לידיעת שמי כל חשיבות, 30 או: הבטחה – תמיד אהיה, 31 או: 'אהיה' הוא שמי. 32

וַיֹּאמֶר שׁוֹב אֱלֹהִים: כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. כאשר תדבר עם בני ישראל, אל תפתח בציטוט ההכרזתי והמאיים: אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה. ביטוי זה עלול לעורר בהם פחד משום שאל הבטחה שאהיה אתם תמיד, יכול להתלוות גם גוון מאיים, שהרי הופעותיו של ה' אינן תמיד רכות ומבשרות הקלה. על כן עדיף שתאמר לישראל: אֱהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם. כאן ברור ש'אהיה' הוא שמו של ה'. לאחר תשובתו הראשונה של אלוקים, שכללה את כל המציאות – אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה, כלומר אני הוא המצוי בכל מצב וזמן, הופיעה תשובתו השנייה, המסתפקת במלה אֱהִיָּה בלבד – שמשמעה – ההווייה המתמדת.

טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עתה יוזכר שם נוסף: ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב

הרחבות

בטוח שה' הוא ששלחו למשימה, הוא עצם הצלחתו לבצע את השליחות, עצם הגשמת הנבואה. עם זאת, התפקיד המוטל על משה מתייחד בכך שאין בו רק שליחות ומסר בלבד, אלא מצורפת אליו גם הבטחה. לעומת פנייתו של ה' לנביאים אחרים, שנשלחו להביא לידיעת העם מסר אלוקי, אך לא הובטח להם שהנבואה שבפיהם אכן תתבצע, שליחותו של משה כללה מראשיתה גם אות הקשור להבטחת המימוש. כבר בזמן שהתפקיד הוטל עליו, הובטח לו ששליחותו תתמש כשכל עמו יעבוד את ה' על ההר הזה.

מה שמו' שאלת שמו של אלוקים איננה רק שאלה מעשית שנועדה לסייע למשה בתקשורת עם ישראל. עברו מאות שנים של גלות ועבודות במצרים, וגם אם בני ישראל שמרו את לשונם ואת מנהגיהם (ראו שמות רבה א, כח), הידע שנשתמר בזיכרוןם על עברם לא היה כה עמוק. אמנם ייתכן שלא ברור להם אם לאלוקי אבותיהם יש שם, ומהו שם זה, אך מסתבר שלא זו תהיה שאלתם הראשונה של אנשים מדוכאים, בעת

שיקבלו בשורה כזו. נראה כי מבחינתו של משה זוהי שאלה ראשונה במעלה. הוא עצמו רוצה לדעת תחילה מהו שם ה', אף שלא יהיה זקוק לידיעה זו לצורך הנהגתו המידית של העם.

'אהיה' לעתים נושאת צורת העתיד הדקדוקית במקרא גם משמעות של הווה מתמשך. (ראו רש"י בראשית כד, מה, רש"י במדבר טו, ורש"י איוב א, ה). אֱהִיָּה איננו בהכרח שמו של מי שיהיה בעתיד, אלא של מי שקיים תמיד, שקיומו ונוכחותו תמידיים. (ראו ר"י בכור שור). אמנם שם זה אינו נמנה רשמית עם שמות הקודש לכל הדעות, (ראו רמב"ם הלכות יסודי התורה ו, א-ב וכסף משנה שם), ועם זאת, בכל ספרות הסוד של היהדות מראשיתה הוא נחשב לשם קדוש. (ראו זוהר ח"ג יא, א. וראו עוד שבועות לה ע"א).

בעמים אחרים מתייחסים שמות שונים לאלים לפי תפקידיהם ופעולותיהם בעולם, וגם, להבדיל, כמה משמות הקודש היהודיים כרוכים באפיון אלוקים מבחינה זו או אחרת. לעומת זאת, השם הזה אינו מצומצם לכדי תפקיד או מופע כלשהו

של ה'. משמעותו הפשוטה היא: אני הוא ההווייה עצמה. משה צווה להעביר את ישראל אל ההכרה באחדותו של אלוקים. הקדוש ברוך הוא אינו דמות ראשית ב'פנטאיות'; אין הוא מתגלה כאן בתור היוצר או השופט בלבד, כפי שהתגלה באמצעות שמותיו האחרים (למשל השם 'אלוקים' מורה על כוח ושלטון). משה הצטווה לומר לבני ישראל שכאן אין מדובר בהיבט זה או אחר של האלוהות – אלוקי אבותיהם הוא ההווייה עצמה. (ראו מורה נבוכים ח"א סג; גבורות ה' כה).

השם י-ה-ו-ה שם זה, המכונה גם 'שם ההווייה', דומה בצורתו לשם הקודם. המעבר אליו מן השם 'אהיה' עשוי לגלם

מעבר מלשון מדבר, ללשון נסתר – מעין 'יהיה'. (ראו ראב"ע 'הארוך' ורשב"ם). חילופי האותיות י' ב-ו' מופיעים הן בכמה מלים מהשורש ה,י,ה, הן בשורשים אחרים (כמו ח,י,ה-ח,ו,ה; י,ל-ד,ו,ל,ד. ראו רש"י בראשית ג, כ; וד"ק שמואל ב' ו, כג). לפי פירוש זה, כאשר אלוקים מדבר הוא משתמש בגוף ראשון – 'אהיה', ואילו כשאחרים מדברים עליו מן הראוי שיקראו לו בגוף שלישי – 'יהיה'.

היו שהדגישו בשם זה את הקיום התמידי והמוחלט, והיו שהדגישו בו את היצירה וההתהוות. למרות הניסיונות הרבים להבין את המשמעויות העמוקות הגנוזות בו נותר השם מסתורי ועלום.

אָעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי אֶת־
 חַן הָעַם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן לֹא
 תִּלְכוּ רִיקָם: וּשְׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ
 כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וּשְׂמַלְתֹּם וְשִׁמְתֶם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־
 בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרַיִם: וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן ד
 לֹא־יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלְי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה
 אֱלֹהֶיךָ יְהוָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מִזֶּה בִּידְךָ וַיֹּאמֶר ב
 מִטָּה: וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה ג
 וַיְהִי לְנַחֲשׁ וַיִּנָּס מִפְּנֵיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה ד
 שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק־בּוֹ וַיְהִי

מִה־זֶּה

כב | ומגרת ביתה. מלחמה שהיא צרה
 חתה פבית: ונצלתם. פתרגמו: ויתרוקנון,
 וכן: ונעלו חת מנרים" (להלן יב, טו), ויתנעלו
 בני ישראל חת עדים" (להלן לג, ו), והנוין פו
 יסוד. ומנחם חפרו פמחפרת צדי עס
 "ויצל חללים חת מקנה חביבם" (בראשית לח,
 טו), "חשך הציג חללים מאבינו" (סס טו), ולא
 יחמנו דבריו, כי חס לך היתה הנוין יסוד
 והיא נקודה פחירה, לך תהא משמשת
 פלשון ופעלתם חלף פלשון ונפעלתם,
 כמו: ונפחתם מעל האדמה" (דברים כז, טג),
 "ונתתם ביד אויב" (ויקרא כו, כה), ונעפתם
 לפני חביבים" (סס פסוק ח), ונתתם פתוקה"
 (יחזקאל כב, כח), "ויחמרתם נעלנו" (ידניה ז, יא)
 לשון נפעלנו. וכל נין שהיא פחה פתבה
 פתקרים ונפלת ממנה, פנוין של נוגח,
 נושא, נותן, נושא, פשהיא מדפדת לשון
 ופעלתם פתקד פשחא פחטף, פגון:
 "ונשחתם חת חביבים" (בראשית מה, יט),
 "ונתתם להם חת חרן הגלעד" (במדבר לב,
 טו), ונמלתם חת פשר ערלתכם" (בראשית יז,
 יח), לכך הנו חומר שזאת, הנקודה פחירה,
 מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נעול,

אָעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן, לאחר המכות הללו יִשְׁלַח אֶתְכֶם. כא וְנָתַתִּי
 אֶת חַן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, וממילא - וְהָיָה כִּי תִלְכּוּן - לֹא תִלְכוּ
 רִיקָם, בידיים ריקות. כב וּשְׂאֵלָה, על מנת להחזיר, 34 או: ולקחה 35
 אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וּשְׂמַלְתֹּם. בהשאלת
 הכלים והבגדים או בנתינתם יתבטא הכבוד שעתידיים המצרים
 לרחוש כלפי בני ישראל. וּשְׂמַתֶּם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם את כל
 מה שתקבלו משכנותיכם, וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם, כמו שהבטיח ה'
 לאברהם שבניו יצאו ברכוש גדול. 36

פרק ד א משה עדיין היסס - וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וְהֵן, ואולי, ואם, 37 או:
 והרי לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי, כי יאמרו: "לא נראה אליך ה'".
 ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה': מה הדבר הזה שאתה אוחז בידך?
 וַיֹּאמֶר משה: מִטָּה.
 ג וַיֹּאמֶר ה': הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה.

וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה, וַיְהִי הַמַּטָּה לְנַחֲשׁ. וַיִּנָּס, ברח מֹשֶׁה מִפְּנֵיו - מפני הנחש.

ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבוֹ.

זנתתי את חן העם הזה בעיני מצרים' מכמה
 מקומות בסיפורי יוסף בספר בראשית עלה
 שהמצרים בזו לעברים ונמנעו לאכול אתם
 מסיבות דתיות וחברתיות. (ראו בראשית
 מג, לב). ליחס המתנשא של המצרים
 כלפי העברים נמצא אישור רב בתעודות
 המצריות המוכרות כיום. השנאה כלפי
 העברים הגיעה בוודאי לממדים קיצוניים
 יותר כאשר העברים הפכו עבדים. לא
 היה צורך בהוראה מפורשת כדי להכותם
 ולהתעלל בהם. ה' מגלה כאן כי כשיכה
 את מצרים יתהפכו היוצרות, וכל גישתם
 של המצרים כלפי עם ישראל תשתנה.
 בעקבות המופתים הללו התנשאותם של
 המצרים תהפוך לפחד, ולא זו בלבד אלא
 שהם יתחילו להתייחס אל ישראל בתור
 העם הנבחר. בלבושים שונים מופיע רעיון
 דומה בספר ישעיה - מי שאינו אלא עבד
 לאומים, ואינו עם בהווה, יצמח ויתפתח
 עד שיהיה המושל הנישא. (ראו למשל
 ישעיה נג).

מ'משכנתה ומגרת ביתה' מכאן נראה
 שהמצרים והעברים חיו בשכנות, לפחות
 בחלק מאזורי מצרים, שכן המצרים
 משאילים לבני ישראל חפצי ערך. מן
 הסתם, הגברים העברים היו מרוחקים
 יותר מן המצרים, אך הנשים העבריות
 שחיו בקרב המצריות ולא היו משועבדות
 במרחק, יצרו קשרים עם שכנותיהן.

גַּם מֵאֵז דְּבַרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד־פָּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן
 אֲנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי-
 יְשׁוּם אֱלִים אוֹ חֵרֶשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עוֹר הֲלֹא אֲנֹכִי
 יְהוָה: וְעַתָּה לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ
 אֲשֶׁר תִּדְבֹר: וַיֹּאמֶר בֵּי אֲדָנִי שְׁלַח-נָא בְיַד-תְּשֻׁלָּח:
 וַיַּחַר-אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ
 הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי-דַבֵּר יִדְבֹר הוּא וְגַם הִנֵּה-הוּא יֵצֵא
 לְקַרְאֲתְךָ וְרֹאךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ: וּדְבַרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ
 אֶת-הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְעִם-פִּיהוּ
 וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: וּדְבַר-הוּא לְךָ
 אֶל-הָעָם וְהִיָּה הוּא יְהִי-לְךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה-

טו, הוא חֶהְרֵן וְכֹן פִּיחֵן-חֶהְרֵן: וַיֹּאמֶר
 לָהֶם פִּחֵן מִנְּקִים וְגו' וַיֹּאמֶר חֶהְרֵם חֶהְרֵם
 שְׂקוּנֵי עֵינָיו הַשְּׂלִיכֵם" (יחזקאל ב, ה-ז) וְאוֹתָהּ
 נְבוֹזָה לְחֶהְרֵן נִמְמָה: כְּבֹד פֶּה. כְּכַבְדֹּת
 חֵץ מְדַבֵּר, וְכִלְשׁוֹן לְעַן כֹּלֵב"ח:
 יא, מִי שֵׁם פֶּה וְגו'. מִי לְמַדְךָ לְדַבֵּר
 כְּשֶׁהֵייתָ נְדוּן לְעַנֵּי פְרָעָה עַל הַמְּנַגְיָה:
 אוֹ מִי יְשׁוּם אֱלִים. מִי עָשָׂה פְרָעָה חֶלֶם
 שְׁלֵחַ נְתַחֲמֵן בְּמַעֲוֵת הַרְיָגְתְּךָ, וְאִתּוֹ
 מְשַׁחֲתוֹ חֶהְרֵם שְׁלֵחַ שְׂמֵנוּ בְּעוֹתוֹ עֲלֶיךָ,
 וְלֶחֶם-פֶּקֶט לְטוֹרֵן הַהוֹרְגִים מִי עֲשָׂה
 עוֹרִים שְׁלֵחַ רָחוּ כְּשֶׁבְרַחַת מִן הַפִּימָה
 וְנִמְלֵטָה? הֲלֹא אֲנֹכִי. שְׂמִי "ה", עֲשִׂיתִי
 כָּל זֹאת:

יב, בְּיַד תְּשַׁלַּח. בְּיַד מִי שְׁחַתָּה קָצִיל
 לְשֹׁלְחָה, וְהוּא חֶהְרֵן דְּבַר חֶהְרֵם בְּיַד חֶהְרֵם
 שְׂחַתָּה לְשֹׁלְחָה, חֵן סוֹפֵי לְהַכְנִסָה לְחֶהְרֵן
 וְלִהְיוֹת גּוֹחֵלֶם לְעַתֵּה, יֵשׁ לְךָ שְׁלֹחִים
 הַרְבֵּה:
 טז, וְדַבֵּר הוּא לְךָ. שְׂחַתָּה יִדְבֹר חֶל הָעָם.
 וְהוּא יוֹכִיחַ עַל כָּל לְךָ וְלֹ וְלֹ וְלֹכֶם וְלֹכֶם
 הַסְּמוּכִים לְדַבֵּר, שְׂחַתָּה לְשׁוֹן עֲלֶיךָ הַס:
 יְהִי לְךָ לְפֶה. לְמַלְיוֹן, לְפִי שְׁחַתָּה כְּבֹד
 פֶּה: לְאֱלֹהִים. לְרַב וְלֹשֶׁן:

מאתמול גם משלשם גם מאז דְּבַרְךָ אֶל עַבְדְּךָ. אילו שינית את
 תכונותי, כך שמכאן ואילך איטיב לדבר, היה מתאים שאלך, אך הנה
 גם לאחר שנגלית אלי, עדיין דיבורי עילג³⁸ כִּי כְבֹד פֶּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן אֲנֹכִי.
 לא ברור אם בעייתו של משה היתה גמגום, קושי בהגיית עיצורים
 מסוימים או מגבלות אחרות במבטא המכבידות על התקשורת.³⁹

יא וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: מִי שֵׁם, מִיֵּהוּ שְׁנוֹתָן פֶּה לְאָדָם? אוֹ מִי יְשׁוּם אֱלִים
 אוֹ חֵרֶשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עוֹר? הֲלֹא אֲנֹכִי ה'! כִּיוּן שְׁבִידִי כָל יְכוּלוֹתַי
 וְתַכּוֹנוֹתַי שֶׁל הָאָדָם, אֵין אֶתָּה צְרִיךְ לְחַשׂוֹשׁ מִמִּגְבַּלוֹת הַדִּיבּוּר שֶׁלְךָ.
 אִם תִּצְטָרֵךְ לְדַבֵּר – אֶתָּן לְךָ אֶת הַכּוּחַ לַעֲשׂוֹת זֹאת. יב וְעַתָּה לֵךְ,
 וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹר. אלווה את שליחותך.

יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בֵּי, בְּבַקְשֶׁה⁴⁰ אֲדָנִי, שְׁלַח נָא בְיַד מִי שְׁתְּשַׁלַּח, וּבְלִבְד
 שְׁלֵחַ יֵהָא זֶה אֲנִי. לְמִרוֹת כָּל הַהִבְטָחוֹת הַלְלוּ, מֹשֶׁה לֹא רָצָה
 בְּשִׁלְחוֹת כָּלֵל.

יד וַיַּחַר אַף ה' בְּמֹשֶׁה, ה' כַּעַס עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ
 הַלֵּוִי, יִדְעָתִי כִּי דַבֵּר יִדְבֹר הוּא. אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יוֹכֵל לְדַבֵּר וְשֶׁהוּא
 בַּעַל כּוֹשֶׁר הַנְּהַגָּה. וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ. אֲדַאֵךְ לְכַךְ שֶׁהוּא
 יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ, וְרֹאךְ, הוּא יִרְאֶה אוֹתְךָ, אַחִיו הַקָּטָן שֶׁעָלָיו הוֹטְלָה
 הַנְּהַגָּה, וְהוּא לֹא רָק יִנְהַג בְּאֲדִיבוּת כְּלִפִּיד, וְשָׂמַח אִפִּילוּ בְּלִבּוֹ
 בְּגִדּוּלָה שְׁנִיתָנָה לְךָ. טו וּדְבַרְתָּ אֵלָיו – אֵל אֶהְרֵן וְשַׂמְתָּ אֶת הַדְּבָרִים
 שֶׁעָלֶיךָ לְדַבֵּר, בְּפִיו. וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ, וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם
 אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. כְּדִי לְהַתְּגַבֵּר עַל כּוֹבֵד הַפֶּה וְכוֹבֵד הַלְשׁוֹן שֶׁלְךָ
 אֶתָּה תִּקְבַּל מִפִּי אֶת הַהוֹרָאוֹת וְתִדְבֹר אֵל אֶהְרֵן, וְאֶהְרֵן יִהְיֶה הַדּוֹבֵר
 בְּאוֹזְנֵי אַחֵרִים. טז וְדַבֵּר הוּא לְךָ, בְּשִׁבְלֶיךָ אֶל הָעָם. וְהִיָּה הוּא יְהִיָּה
 לְךָ לְפֶה, הוּא יִדְבֹר בְּעִבּוּרְךָ, וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים, לְמִנְהִיג, שֶׁהֵרִי
 הוּא יִהְיֶה כְּמַכְשִׁיר הַדִּיבּוּר בְּלִבְד, וְלֹא יִדְבֹר אֶת דְּבָרָיו שֶׁלֹּא אֵלָּא אֶת

זולתו יקבל אותה. נמצא כי למעשה ענוותו היא שגרמה לכך שהוא היה הנביא היחיד שלא דיבר ישירות אל העם; ומבחינה זו דיבורו היה דומה לדבר האלוקים, ואיש אחר – אהרן – היה לנביאו של משה, כלומר דיבר בעבורו (ראב"ע שמות זא).

ז'דבֵּר הוּא לְךָ אֵל הָעָם מֹשֶׁה לֹא יֵהָא מַעֲוִיָּין בְּתַפְקִיד וּבְמִינּוּי לֹא מִשׁוּם שְׁחַשְׁשׁ, אֵלָּא מִפְּנֵי שְׁחַשְׁבַּ שְׂאִין הוּא רֹאוּי, כְּפִי שְׂמַעִידָה עָלָיו הַתּוֹרָה בְּמִקּוּם אַחֵר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עָל פְּנֵי הָאָדָמָה (בְּמַדְבֵּר יב, ג). כִּיוּן שְׂמַשֶּׁה לֹא חֵשׁ גְּדוּלָה בְּעַצְמוֹ, הוּא הַעֲדִיף שְׂכַל אַדָּם

לו לֹא לֵאלֹהִים: וְאֶת־הַמִּטָּה הַזֶּה תִקַח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֵתָת:

ג וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב וְאֵל־יִתְרֵךְ חֲתָנּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֹכֶה־

נָא וְאֲשׁוּבָה אֶל־אֲחֵי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הָעוֹדִם

חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם: וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי־מָתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים

הַמְּבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־

בָּנָיו וַיֵּרָכְבֶם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח

* מֹשֶׁה אֶת־מִטָּה הָאֵלֹהִים בְּיָדּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־

מֹשֶׁה בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל־הַמְּפֹתִים

אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וְאֲנִי אֲחִזֵּק

ששי

דבריך. י וְאֶת הַמִּטָּה הַזֶּה תִקַח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֵתָת, אות הנחש שהראיתי לך, ואותות נוספים שאצווה עליך לעשות בהמשך.

יציאת משה ממדין למצרים

פרק ד פס' יח-כו

נוכח דברי ה' משה לא יכול היה לעמוד עוד בסירובו. את מסעו למצרים תחמו שתי שיחות: עם חותנו, שיחה שבה נטל רשות מיתרו לצאת ממדין, ועם אהרן, האמור לסייע לו בהבאת דבר האלוקים אל פרעה ואל עמו כשייכנס למצרים. בתווך, בחניית המשפחה במלון, חל משבר. סכנה ריחפה על חיי משה, והוא ניצל ממנה בזכות תושייתה של אשתו. לקראת יציאת משה לדרך חשף ה' בפניו עד כמה חריף העימות הצפוי לו. את המאבק בינו לבין מצרים תיאר ה' באוזניו כמאבק על הבן הבכור - אלוקים מבקש לגאול באמצעות משה את בנו בכורו, ישראל; ובעקבות סירוביו העקשניים של פרעה יומתו בנו הבכור ובכורי מצרים כולם. מעניין שאף פרשת המשבר המאיים על משה ומשפחתו בדרך כרוכה במערכת היחסים הקרובה שבין אב ובנו.

יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵךְ, יִתְרוֹ חֲתָנּוֹ, וַיֹּאמֶר לוֹ: עֲבְרוּ שָׁנִים רַבּוֹת מֵאֵז בְּרַחֲתִי. אֲלֹכֶה נָא וְאֲשׁוּבָה אֶל אֲחֵי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם, וְאֶרְאֶה הָעוֹדִם חַיִּים. משה נימק את שיבתו למצרים במניעים אישיים ולא סיפר לחותנו על שליחותו לגאול את עמו. אולי חשש לספר זאת, אולי לא רצה לפרסם דברים אלו קודם שיעלה בידו למלא את תפקידו, ושמא חשב שיתרו לא יאמין ליומרה זו.

יט וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה: לֵךְ לְשָׁלוֹם.

יט ובאשר לעיכובו של משה מלשוב מצרימה - הרי שם הואשם ברצח - וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן בְּהִיּוֹתוֹ עִם יִתְרוֹ: לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם, כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ. פני הדברים השתנו, ואתה יכול לחזור למצרים בלי חשש.

כ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו, וַיֵּרָכְבֶם עַל הַחֲמֹר, וַיָּשָׁב מִשָּׁה, כְּנֹרָאָה בַצֵּד הַחֲמֹר, אֶרְצָה מִצְרַיִם. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֵלֹהִים בְּיָדּוֹ.

לאחר התיאור הכללי מפורטים האירועים הנלווים ליציאה למצרים: כא וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה, רְאֵה כָּל הַמְּפֹתִים אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְיָדְךָ, האותות שנתתי לך אינם מיועדים רק לישראל, אלא - וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה. ועם זאת, דע לך שאני אֲחִזֵּק אֶת

יח וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֵךְ חֲתָנּוֹ. לטל רשות, שְׁהָרִי נִשְׁפַּע לוֹ. וְשָׁבְעָה שְׁמוֹתָ הָיָה לוֹ: דְּעוּחַל, יִתְרֵךְ, יִתְרוֹ, קִינֵי, חוֹבֵב, חֶבֶה, פוּטִיחַל:

יט כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים. מי הם? דָּתָן וְאֶבְיָתָר; חַיִּים הָיוּ, חָלָף שִׁירָדוֹ מִנְּקִיָּהֶם, וְהָעֵנִי חָשׁוּב כְּמֵת:

כ וְעַל הַחֲמֹר. חמור המיוחד. הוּא הַחֲמֹר שֶׁחֲבַשׁ חֲבָרָה לְעִקְדָת יִצְחָק, וְהוּא שֶׁעֲתִיד מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ לְהַגְלוֹת עָלָיו, שְׁנִיחָמֵר: "עַנֵּי וְלִכְבֵּב עַל חֲמֹר" (וכריה טו ט).

כא בְּלִכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיִמָּה וְגו'. דע שְׁעַל מִנְּת פֶּן תִּלְךָ, שְׁתִּהִי אֲבוֹר בְּשִׁלְיֹחִתִּי לְעֵשׂוֹת כָּל מוֹפְתֵי לִפְנֵי פַרְעֹה וְלֹא תִדְרֹא מִמֶּנּוּ: אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְיָדְךָ. לֹא עַל שֶׁלֶשׁ אֲחֵיךָ הַחֲמוּדוֹת לְמַעַלְהָ, שְׁהָרִי לֹא לִפְנֵי פַרְעֹה עֲנֵה לְעֵשׂוֹתֶם חָלָף לִפְנֵי יִצְחָקֶךָ, שְׁיִחְמִינֵנוּ לוֹ, וְלֹא מִזֵּינוּ שֶׁעֲשָׂה לִפְנֵינוּ, חָלָף מוֹפְתֵיךָ שֶׁחֲנִי עֲתִיד לְאֹסֵם בְּיָדְךָ מִמִּצְרַיִם, כְּמוֹ: "כִּי יִדְרֹר חֲלֹכֶם פַּרְעֹה" וְגו' (להלן ט ט).

אֶת־לְבָבוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעַם: וְאָמַרְתָּ אֶל־פְּרַעֲהַּ 32
 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח 33
 אֶת־בְּנֵי וַיַּעֲבֹדְנִי וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג 34
 אֶת־בְּנֶיךָ בְּכֹרֶךָ: וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמְּלֹךְ וַיִּפְגְּשֻׁהוּ יְהוָה 35
 וַיִּבְקֶשׂ הַמֵּיתוֹ: וַתִּקַּח צִפְרָה צֹר וַתְּכַרֵּת אֶת־עַרְלֹת 36
 בָּנֶיהָ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וְהִיא אָמְרָה כִּי חֲתַן דָּמִים אֶתָּה לִי: 37
 וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אִזּוֹ אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוֹלֵת: 38

32 "אֶת־לְבָבוֹ" שְׂכָן מַשְׁמַעוֹ: כְּשֶׁתִּדְבֵר עִמּוֹ
 כִּי יִשְׁלַח אֶת־הָעַם: וְאָמַרְתָּ אֶל־פְּרַעֲהַּ
 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח
 אֶת־בְּנֵי וַיַּעֲבֹדְנִי וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג
 אֶת־בְּנֵיךָ בְּכֹרֶךָ: וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמְּלֹךְ וַיִּפְגְּשֻׁהוּ יְהוָה
 וַיִּבְקֶשׂ הַמֵּיתוֹ: וַתִּקַּח צִפְרָה צֹר וַתְּכַרֵּת אֶת־עַרְלֹת
 בָּנֵיהָ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וְהִיא אָמְרָה כִּי חֲתַן דָּמִים אֶתָּה לִי:
 וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אִזּוֹ אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוֹלֵת:

33 וְעַל שְׁנֵי הַשְּׂלָחַיִם נִפְגַּשׁ מִיָּתָּה. תִּנְיָא, חָמֵר
 כִּי יוֹסִי: חָס וְשָׁלוֹם, לֹא נִתְשַׁל, חָלָף
 חָמֵר: חָמוּל וְחָיֵץ לְדָרֶךְ - סִקְנֵיהּ הִיא
 לְתַנּוּק עַד שְׁלֵשָׁה יָמִים! חָמוּל וְחָשָׁה
 שְׁלֵשָׁה יָמִים - הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲנֵי:
 "לֶךְ עַב מִצְרַיִם!" וּמִפְנֵי מָה נִפְגַּשׁ לְפִי
 שְׁנֵי הַשְּׂלָחַיִם בַּמְּלֹךְ תַּחֲלָה. בְּמַסְכַּת נְדָרִים
 (לֹא עֵיב). וְהִיא הַמְּלֹאךְ נִפְגַּשׁ כִּמְיֵן נָחַשׁ
 וּבִלְעָנָה מִלְּחָשׁוֹ וְעַד יִרְכוּ וַיִּזְזוּ וּבִלְעָנָה
 מִרַגְלָיו וְעַד חִוּת מְקוּם, הַכִּינָה עֲפֹרָה
 שֶׁבְּשִׁבְלֵי הַמֵּילָה הִיא:

34 וְאָמַר אֵלֶיךָ. בְּשִׁלְחֵיחֻתוֹ שֶׁל מְקוּם:
 "שְׁלַח אֶת בְּנֵי" הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג וְגו'. הִיא
 מִכָּה חֲרוּזָה, וְכִּי הִתְרַחַץ תַּחֲלָה מִפְּנֵי
 שֶׁהִיא קֶשֶׁה. וְזֶה הוּא שְׁחָמֵר חַיִּיב: "הֵן
 חָל וְשָׁעִב בְּכַחוֹ" (חַיִּיב לוֹ, כֵּב, לְפִיכֶךָ "מִי
 כְּמוֹהוּ מוֹרָה" - בְּשָׂר וְדָם הַמְּבַקֵּשׁ
 לְהַנְקֵם מִחֲבֵרוֹ מֵעַלִּים אֶת דְּבָרָיו, שְׁלַח
 יִבְקֶשׁ הַצֶּלֶה. חָבַל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
 וְשָׁעִב בְּכַחוֹ וַיִּחַן וַיְכַלֵּת לְהַמְלִיט מִיָּדוֹ
 כִּי חָס בְּשׂוֹבוֹ חָלוֹ, לְפִיכֶךָ הוּא מוֹרָהוּ
 וּמִתְרָה עוֹ לְשׂוֹב:

35 וַיִּרְף. הַמְּלֹאךְ "מִמֶּנּוּ", "חֹז" הַכִּינָה
 שֶׁעַל הַמֵּילָה בָּא לְהַרְגוֹ, "חָמֵר: חֲתַן
 דָּמִים לַמּוֹלֵת" - חֲתַנָּה הִיא נִרְצָה עַל דְּבַר
 הַמֵּילָה: לַמּוֹלֵת. עַל דְּבַר הַמּוֹלֵת, שֶׁס
 דְּבַר הוּא, וְהַלְמָד מִשְׁמַשְׁתַּת בְּלָשׁוֹן עַל:
 כִּמּוֹ: "וְאָמַר פְּרַעֲהַּ לְבִנְיָן יִשְׂרָאֵל" (לֵהֲלֹךְ יֵה, 15)
 וְחֻנְקֵלוֹס תִּרְגָּם 'דָּמִים', עַל דָּם הַמֵּילָה:

36 כִּי שֶׁמֶתוֹאֵר כִּאֵן וְכֵן בַּסֵּפֶר הַחוֹשֵׁעַ (ה, 1):
 וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוָה שְׁחֵבֹת צָרִים וַיִּמְלֵךְ אֶת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הַעוֹלָם
 צוֹ סַלַע קֶשֶׁה בַּעַל מוֹרָה זְגוּגֵי הַעֲשׂוּי
 מִסִּילִיקָה (SiO2) וְשִׁכִּיחַ בְּנֹגֵב. בַּעֲבֹר
 סִיתוֹ וְהַשְׁחִיזוֹ אוֹתוֹ וְהִשְׁתַּמְשׁוּ בוֹ כַּסְכִּין,

לְבָבוֹ, וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם לַמּוֹת הַדְּבָרִים שֶׁתִּשְׁמִיעַ בְּאוֹזְנָיו וְהַמּוֹתִים
 שֶׁתִּרְאֶה לוֹ. כִּי וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲהַּ אֲמִירָה כְּלָלִית - כֹּה אָמַר ה': בְּנֵי
 בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל. יִשְׂרָאֵל הֵם כְּבוֹן בְּכוֹר לִפְנֵי ה'. כִּי וְאָמַר אֵלֶיךָ: שְׁלַח
 אֶת בְּנֵי וַיַּעֲבֹדְנִי בַּמְּדַבֵּר, וְתִמְאַן, וְאֵת סִירְבַת לְשַׁלְּחוֹ - הִנֵּה אֲנֹכִי
 הֹרֵג אֶת בְּנֶיךָ בְּכֹרֶךָ. כִּיוֹן שֶׁלֹּא שַׁחֲרַת אֶת בְּנֵי, אַהֲרוּג אֶת בְּנֶיךָ.

33 וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמְּלֹךְ, בַּמְּקוֹם הַלֵּינָה שָׁבוּ נַחוּ בְּדַרְכֵם לְמִצְרַיִם, וַיִּפְגְּשֻׁהוּ
 מִלֹּאךְ ה' וַיִּבְקֶשׂ לְהַמִּיתוֹ. מִשֶּׁהָ הִיא נִתּוֹן בְּמִצְבַּע קֶשֶׁה מְאוֹד. יִיתְכַּן
 שֶׁנִּרְאָה כְּגוֹסֶס. 34 צְפוּרָה, אִשֶׁת מִשֶּׁהָ, הִיתָה בְּטוּחָה שֶׁהַעֵיכּוּב אוֹ
 הַקְטְרוּג שֶׁהוֹפִיעַ בְּדַרְכֵם נִבַּע מִהַתְנַהֲגוּתָם הַלְקוּיָה. מִשׁוּם כֵּךְ - וַתִּקַּח
 צִפְרָה אֶבֶן צֹר, וַתְּכַרֵּת אֶת עַרְלֹת בָּנֶיהָ, שֶׁטֶרֶם נִימּוֹל מִפְּנֵי שֶׁהִיא קֵטָן
 מְדִי, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁיִּצְאוּ לְדָרֶךְ וְחִשְׁשׁוּ לְקַחַת אֶל הַמַּסַּע יֶלֶד חוּלָה,⁴¹
 אוֹ בְשֶׁל הַסַּכֵּם שֶׁנַּעֲשֶׂה בֵּין מִשֶּׁהָ וּמִשְׁפַּחַת יִתְרוֹ אֵילּוֹ יִלְדִים יִימּוּלוּ,
 כְּמִנְהַג הָעִבְרִים, וְאֵילּוֹ יִלְדִים לֹא יִימּוּלוּ, כְּמִנְהַגוֹ שֶׁל יִתְרוֹ.⁴² וַתִּגַּע
 לְרַגְלָיו, צְפוּרָה הַנִּיחָה אֶת הָעַרְלָה לִיד רַגְלֵי הַמְּלֹאךְ, מִשֶּׁהָ אוֹ הֵילֵד,⁴³
 וְתִאֲמַר לִילֵד: כִּי חֲתַן דָּמִים אֶתָּה לִי. יֵשׁ לִי חַיְבוּר חֲדָשׁ אֶתְךָ עֵתָה,
 מֵאַחַר שֶׁמִּלְתִּי אוֹתְךָ. אִפְשָׁרוֹת אַחֲרַת: צְפוּרָה פִּנְתָה אֶל מִשֶּׁהָ,
 וְכִינָתָה אוֹתוֹ חֲתַן דָּמִים, שֶׁכֵּן הוּא נוֹשֵׁעַ, וְחֻטְאוֹ נִתְכַּפֵּר בְּזִכּוֹת דָּם
 הַמֵּילָה, וּבְכֵךְ הַתְּחַדְּשָׁה הַבְּרִית בֵּינֵיהֶם.⁴⁴

34 וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, הַמְּלֹאךְ הִרְפָּה מִמִּשֶּׁהָ, לְאַחַר שֶׁצְפוּרָה מִלָּה אֶת הֵילֵד.
 אִזּוֹ אָמְרָה צְפוּרָה: חֲתַן דָּמִים לַמּוֹלֵת.

אבן צור

41 הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֶיךָ בְּכֹרֶךָ' מִסֵּר זֶה גַם
 יַחֲתוּם אֶת הַמְּלֹאךְ שֶׁאֵת צַעֲדוֹ הִרְאִינוּ
 יַעֲשֶׂה מִשֶּׁהָ בְּקִרְבוֹ מוֹל פְּרַעֲהַּ. הַדְּבָרִים
 הַלְלוּ רוֹמְזִים לְמַכָּה הָאַחֲרוֹנָה שִׁיכָה ה'
 בְּמִצְרַיִם, מַכַּת בְּכוֹרוֹת (רִש"י וְעוֹד).

42 חֲתַן דָּמִים לַמּוֹלֵת' הֵילֵד, אוֹ מִשֶּׁהָ, מְכוֹנָה
 בַּעֲקֻבוֹת בְּרִית הַמֵּילָה 'חֲתַן', מִשׁוּם
 שֶׁהַמֵּילָה הִיא שְׂמִיחָה וְעֵינֵי חֲתוּנָה, שֶׁכֵּן
 תְּמִיד בָּאָה עִמָּה בְּרִית וְהַתְּקַשְׁרוֹת. ('חֲתַן')

מִשְׁמַשׁ כִּינּוּי לְאִישׁ בְּיוֹם חוֹפְתּוֹ רַק בַּסֵּפֶר
 הַנְּבִיאִים וְלֹא בְּתוֹרָה, וְכֵן 'כֹּלָה'. תּוֹרַת זֶה
 מִשְׁמַשׁ קִרְבָּה מִשְׁפַּחֲתִית שֶׁנוֹצְרָה עַל
 יְדֵי חִיתוּן; בַּעַל הַבַּת נִקְרָא 'חֲתַן' וְאֲבִי
 הָאִשָּׁה הוּא 'חֲתַן'. בְּדוּמָה לְכֵךְ, כִּשְׂיִצְאוּ
 יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם יִיעַרְךָ טַקְס מֵילָה כְּלָלִי
 שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, עֲבָדוֹ וְגִרְיוֹ לְקִרְאָת אֲכִילַת
 קִרְבֵּן הַפֶּסַח. גַּם שֶׁם יְהִיָּה בְּכֵךְ מַעֲיִן
 פְּדִיּוֹן וְהַתְּקַשְׁרוֹת עִם ה'. (רֵאוּ לְהַלֵּן יב,
 מֵג-ג).

משה ואהרן במצרים – לפני פרעה ולפני עמם

פרק ד פס' כו – פרק ו פס' א

את השליחות שקיבל משה בהיותו בהר האלוקים, הוא מתחיל לממש בליווי ובסיועו של אהרן. משה ואהרן עומדים מול שלושה גורמים: זקני הנהגת העם, פרעה ושוטרי בני ישראל – מנהלי העבודה העבריים, שהיו הראשונים שסבלו בעקבות הופעתם של משה ואהרן. בסוף העניין משה ואהרן יפנו את הדי טענותיהם הקשות של השוטרים אל ה' ישוב ויבטיח שמצוקת העם במצרים תיפתר, אך עד אז נדרש אורך רוח.

כו וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן: לֵךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר, לַמְדַּבֵּר. וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים. מִכָּאן שֶׁהָרַר סִינַי, הַר חוֹרֵב, עִמְדַּת בֵּין אֶרֶץ מִדְיָן – שְׂאוּלֵי הַיְתֵה סְמוּכָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן וְקְרוּבָה לִירְדֵן, לְבֵין מִצְרַיִם.⁴⁵ וַיִּשְׁק אֶהֱרֹן לוֹ – לְמֹשֶׁה וְקִיבַל אֶת פָּנָיו בְּאַהֲבָה. **כז** וַיִּגַּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַח, וְאֵת כָּל הָאֱתֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ, שֶׁכֵּן עֲכָשׂוּ הֵיוּ צְרִיכִים לְבַצֵּעַ יַחְדָּיו אֶת הַשְּׁלִיחוֹת.

כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֵּאָסְפוּ אֶת כָּל זְקֵנֵי מִנְהַיְגֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. **ל** וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶהֱרֹן, שֶׁהוּא הַמוּכָר לָהֶם, וְהוּא גַם מִי שִׁוְדֵעַ לְדַבֵּר, אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה. וַיַּעַשׂ אֶהֱרֹן אֶת הָאֱתֹת שֶׁקִּיבַל מִשֶׁה כַּסִּימָנִים לְאִימֹת נְבוֹאָתוֹ, לְעֵינֵי הָעָם.

לא וַיֵּאָמְנוּ הָעָם, וַיִּשְׁמְעוּ בִּי פֶקֶד, זָכַר ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים, סְבִלָם. חֲשֻׁשׁוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה שִׁייתִקַּל בְּסַפְקוֹת נֹכַח הַבְּטַחָה זו, הַתְּבַדּוֹ. אִמְנֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִכִּירוּ אֶת מֹשֶׁה, אֶךְ הֵם הָאִמְיָנוּ בּו בְּשֶׁל אִישׁוֹתָיו אוּ בְּזִכּוֹת הָאוֹתוֹת. וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לֵה' כַּתּוּדָה עַל כֵּךְ שֶׁהִגִּיעַ זְמַן גְּאוֹלָתָם.

פרק ה' א וַאֲחֵר שְׁשִׁלְחוֹתָם שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זָכַתָּה בְּאִמּוֹן הָעָם וּבִהְכַרְתָּ מִנְהַיְגֵי הַנּוֹכַחִיִּים, וְהֵם חֲשׂוּ שִׁיפּוּ אֶת כּוֹחַם לְהַמְשִׁךְ פְּעוֹלָתָם, בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה, הֵן מִכּוּחַ הַמַּסֵּר הָאֱלוֹקִים, הֵן כַּמֵּיִצְגֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵן מִכּוּחַ עֲצָמָם: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר.

ב וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה: מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל? אֵינִי מַכִּיר אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הָאֵל הַזֶּה. לֹא שָׁמַעְתִּי עֲלָיו מֵעוֹלָם.⁴⁶ לֹא יִדְעָתִי אֵת ה', וְעַל כֵּן גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח, שֶׁהִרִי אֵין אֱלוֹ אֱלֹהֵי דַבְרֵי הַבַּל שֶׁאַתֶּם בּוֹדִים מִלְּבַבְכֶם.

פרק ה

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר
וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁק-לוֹ: וַיִּגַּד מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן אֵת כָּל-דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח וְאֵת כָּל-
הָאֱתֹת אֲשֶׁר צִוְּהוּ: וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאָסְפוּ אֶת
כָּל-זְקֵנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר אֶהֱרֹן אֵת כָּל-הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתֹת לְעֵינֵי הָעָם:
וַיֵּאָמְנוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ בִּי-פֶקֶד יְהוָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְכִי רָאָה אֶת-עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲה כֹה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה
מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל
לֹא יִדְעָתִי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח:

א | וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲה כֹה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעָתִי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח: לְפָלְטִיּוֹן, לְפִי שִׁדְחָו לְלַכְתָּ. וְכִסְיֵי נִפְרָעָה לְהַקְנִים נִשְׁמָטוּ חֶדֶד חֶדֶד מִחֶדֶר מִשָּׁה לְהַס: "וְנִגַּשׁ מִשָּׁה לְבָדוֹ וְהֵם לֹא יִגְשׂוּ" (וַיֵּלֶךְ וַיַּחְלֹךְ עַד שֶׁנִּשְׁמָטוּ כָּלֶם קִדְם שֶׁהִגִּיעוּ: כַּה, א, הַחֲזִירִים לְחִזְרוֹתֵיהֶם:

שביעי

וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נִלְכֶה-נָּא דָרֶךְ^ג
 שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן-
 יַפְגַּעֵנוּ בַדָּבָר אוֹ בַחֲרָב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם^ד
 לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעַם מִמַּעֲשָׂיו לָכוּ
 לְסַבְּלֹתֵיכֶם: וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ הַיְדוּבִים עֲתָה עִם-הָאָרֶץ^ה
 וְהִשְׁבַּתֶם אֹתָם מִסַּבְּלֹתֵם: וַיִּצְוּ פְּרַעֲהַ בַיּוֹם הַהוּא^ו
 אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעַם וְאֶת-שֹׁטְרָיו לֵאמֹר: לֹא תֹאסְפוּן^ז
 לָתֵת תְּבֹן לָעַם לְלִבָּן הַלְּבָנִים כִּתְמוֹל שֵׁלֶשׁ הֵם יִלְכוּ
 וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹן: וְאֶת-מִתְּפַנֵּת הַלְּבָנִים אֲשֶׁר הֵם^ח
 עֹשִׂים תְּמוֹל שֵׁלֶשׁ תִּשְׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ
 כִּי-נִרְפִים הֵם עַל-פִּן הֵם צִעֲקִים לֵאמֹר נִלְכֶה נִזְבַּחַהּ

^ג פֶּן יַפְגַּעֵנוּ. פֶּן יִכְגַּעְךָ הִיָּה לָהֶם לוֹמַה חָלָל שְׁחָלְקוּ כְּבוֹד לְמַלְכוּת. פְּגִיעָה זוֹ לָשׁוֹן מִקְרָה מְנַת הַיָּד:

^ד תִּפְרִיעוּ אֶת הָעַם מִמַּעֲשָׂיו. תִּבְדִּילוּ וְתִרְחִיקוּ אוֹתָם מִמַּלְחַמְתָּם, שְׁזוּמְעוּן לָכֶם וְסִדּוּרִים לְגוּיָה מִן הַמַּלְחָמָה. וְכֵן: "פְּרַעֲהוּ חָל תִּעַבְדָּ בּוֹ" (משלי ה, טו) - רַחֲמָהּ: וְכֵן: "וְתִפְרְעוּ כָל עַתְנִי" (סם ח, כה). "כִּי פִרְעַה הַיָּד" (להלן לב, כה) - נִרְחַק וְנִתְעַב: לָכוּ לְסַבְּלֹתֵיכֶם. לָכוּ לְמַלְחַמְתְּכֶם שֶׁגַּם לָכֶם לַעֲשׂוֹת בְּבִתְיֹכֶם. חָבַל מִלְחָמָה שְׁעָבָד מִנְדָּרִים לֹא הִיָּתָה עַל שְׂבֻטוֹ שֶׁל לֹו, וְתַדַּע לָךְ, שֶׁהִי מַשָּׂה וְחֶהֱרֹן יוֹנְחִים וְגֵאִים:

^ה הַיְדוּבִים עֲתָה עִם הָאָרֶץ. שֶׁהַעֲבֹדָה מְטַלֵּת עֲלֵיהֶם, וְחֹתָם מְסַבִּיתִים אוֹתָם מִסַּבְּלֹתָם, הַפֶּסֶד גָּדוֹל הַיָּד זֶה:

^ו הַנְּגִשִׁים. מְגִרִים הֵיוּ וְהַשֹּׁטְרִים הֵיוּ יִשְׂרָאֵל. הַנְּגִשִׁים מְמַנְהָ עַל פְּמָה

^ג וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: אִם אֵינְךָ מַכִּיר אוֹתוֹ בְּשֵׁמוֹ, נִסְבִּיר לָךְ מִיָּהוּ - ה' הוּא אֱלֹהֵי הָעִבְרִים וְהוּא נִקְרָא עָלֵינוּ, פִּגְשׁ אוֹתָנוּ, וּמִהַתְּגַלּוֹת עֵלְתָה הַהוֹרָאָה שֶׁעֲלֵינוּ לְצִאת לְעַבְדוֹ. עַל כֵּן - נִלְכֶה נָּא דָרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ פֶּן יַפְגַּעֵנוּ בַדָּבָר אוֹ בַחֲרָב. מִלְּבָם הוֹסִיפוּ שֶׁאִם לֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ - יִעֲנִשׁוּ.

^ד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם: לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, תִּפְרִיעוּ אֶת הָעַם מִמַּעֲשָׂיו כַּכֵּן שֶׁאִתָּם מַחְדִּירִים לְרֹאשֵׁיהֶם שֶׁל הָעַבְדִּים רַעֲיוֹנוֹת בְּדַבָּר פּוֹלְחֵן זֶר?! לָכוּ לְסַבְּלֹתֵיכֶם, לְעַבּוּדוֹתֵיכֶם וּלְעַסְקִיכֶם. אֵל תְּצִיעוּ הַצַּעוֹת וְאֵל תַּעֲסִקוּ בְּפוֹלִיטִיקָה.

^ה וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ: הֵן רַבִּים עֲתָה עִם הָאָרֶץ, הָעִבְרִים, וְהִשְׁבַּתֶם אֹתָם בְּדַבְרֵיכֶם מִסַּבְּלֹתֵם, מִעַבּוּדָתָם. אֲנִי זָקוּקִים לְעַבּוּדָה, וְאֵינְנוּ פְּנוּיִים לְעַנְיֵי חֲגִים וְחִגִּיגוֹת.

וּמִכֵּן עוֹבֵר פְּרַעֲהַ לְנִקּוּט צַעַד מַעֲשֵׂי: וַיִּצְוּ פְּרַעֲהַ בַיּוֹם הַהוּא אֶת הַנְּגִשִׁים בָּעַם, הַמְמוּנִים מִטַּעֲמוֹ עַל עַבּוּדַת הָעִבְרִים, וְאֶת שֹׁטְרָיו, מִנְּהַלֵּי הָעַבּוּדָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת תְּבֹן לָעַם לְלִבָּן הַלְּבָנִים כִּתְמוֹל שֵׁלֶשׁ. לְשֵׁם הַכֹּהֵן לְבָנִים לְשֵׁם חוֹמֵר וּמַעֲרַבִּים בּוֹ תִבֵּן כְּדִי לְהַקְשִׁיחוֹ. לְבִסּוֹף שׁוֹרְפִים אֶת הַלְּבָנִים אוֹ מִיִּבְשִׁים אוֹתָן כְּדִי לְהַקְשׁוֹתָן. הַתְּבֹן - הַקֶּשׁ הַנּוֹתֵר בְּשִׂדָּה אַחֲרֵי קְצִירַת הַתְּבוּאָה - חִיוּנֵי לִיּוֹצֵר הַלְּבָנִים, אֲךָ הוּא מְצוּי לְרֹב וְכַמְעַט חֹסֵר עֵרֶךְ. עַל כֵּן הִיוּ הָעַבְדִּים מִקְבָּלִים אוֹתוֹ מִן הַמוֹכֵן. כַּעַת גָּזַר פְּרַעֲהַ שֶׁהַתְּבֹן לֹא יִינָתֵן עוֹד לְעִבְרִים. הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם, יֹאסְפוּ לְעַצְמָם תְּבֹן מִן הַשְּׂדוֹת. מִלְּמֹרֹת שַׁעֲתָה יוֹקֵדֵשׁ חֶלֶק מִזְּמַנָּם לְאִיסוּף הַתְּבֹן - וְאֶת מִתְּפַנֵּת, מַכְסֵת, מִסְפַּר הַלְּבָנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שֵׁלֶשׁ, מַכְסֵת הָעַבּוּדָה שֶׁהוּטְלָה עֲלֵיהֶם עַד כֹּה, תִּשְׂימוּ תְּטִילוּ עֲלֵיהֶם, לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ - מִמְּסַפְרֵי הַלְּבָנִים שֶׁיִּיצְרוּ עַד כֹּה, כִּי נִרְפִים, עֲצִלִּים הֵם. עַל פִּן הֵם צִעֲקִים לֵאמֹר: "נִלְכֶה נִזְבַּחַהּ לַאֱלֹהֵינוּ". כִּיוּן

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמֹשֶׁה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִטִּיף מוֹסֵר לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, אֲךָ אֵינִי מֵאִיִּים עֲלֵיהֶם בְּאוֹפֵן תְּקִיף, כִּי שִׂיכּוֹל הִיָּה לַעֲשׂוֹת. יִיתְכֵּן שְׁמַעֲנָה מְרוּכָךְ-יַחֲסִיתָ זֶה שֶׁל פְּרַעֲהַ נִבַּע מִכֵּךְ שֶׁזָּכַר אֶת חֲסִדּוֹ לְמֹשֶׁה, שֶׁגָּדַל בְּבֵיתוֹ. לְחִלּוּפֵן, יִיתְכֵּן

שֶׁהַתִּיּוֹסֵר בִּירֵאת כְּבוֹד כְּלָפִי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁהִיוּ אֲנָשִׁים זָקִנים. (ראו רמב"ן).
 לֹא תֹאסְפוּן לָתֵת לָהֶם תְּבֹן... תְּכַבֵּד הָעַבְדָּה עַל הָאֲנָשִׁים' מְדוּעַ פְּרַעֲהַ לֹא הוֹרָה עַל יִיצוֹר לְבָנִים רְבוֹת יוֹתֵר, אֵלָּא עַל עֲצִירַת

לֹא־לֵהִינוּ: תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ־בָהּ
 וְאֶל־יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי־שָׁקֶר: וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעַם וּשְׁטָרְיוֹ
 וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ אֵינְנִי נֹתֵן
 לָכֶם תְּבִין: אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ
 כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם דָּבָר: וַיִּפֶץ הָעַם בְּכָל־אֶרֶץ
 מִצְרַיִם לְקִשֵׁשׁ קֶשׁ לַתְּבִין: וְהַנְּגִשִׁים אֲצִים לֵאמֹר
 כָּלוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבִין:
 וַיָּבֹו שְׁטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פְרַעֲהַ
 לֵאמֹר מִדּוֹעַ לֹא כְּלִיתֶם חֻקֵּם לְלִבָּן כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ

טו וְאֶל יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר. וְאֶל הַגֹּז וַיִּדְבְּרוּ תַמְנִיד בְּדַבְרֵי רֹחַ לְחַמְלָה: "נִלְכָה נִזְכָּחָה". וְדוּמָה לוֹ: "וְחִשְׁעָה בְּחֻקֶיךָ תַמְנִיד" (תהלים קיט, קיז); "לִמְשָׁל וְלִשְׁנִינָה" (דברים כח, טו) - "וּלְשׂוֹנֵי", "וַיִּסְפַּר" (להלן יח, ח) - "וְחִשְׁתַּעֲנִי". וְאִי חִפְשֶׁר לֹמֵר יִשְׁעוֹ לָשׁוֹן "וַיִּשַׁע ה' חַל קָבַל... וְחַל תָּוִן וְחַל מִנְחַתוֹ לֹא שָׁעָה" (בראשית ז, ד-ה) וּלְכַרְשׁ 'חַל יִשְׁעוֹ - חַל יִפְנוּ, שָׁחַס כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: 'וְחַל יִשְׁעוֹ חַל דְּבַרֵי שָׁקֶר' חו 'לְדַבְרֵי שָׁקֶר' כִּי כֵן גִּזְרַת פִּלְס: "יִשְׁעָה הַחֻקִּים עַל נִשְׁהוֹ" (ישעיה יז, ז), "וְלֹא שָׁעוּ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (סם לח, ח), "וְלֹא יִשְׁעָה חַל הַמְּזִפְחֹת" (סם יח, ח), וְלֹא מִנְחַתֵי שְׂמוֹשׁ שָׁל פִּי"ת סְמוּכָה לְחֻרְיָהֶם. חִבַּל חֹחַר לָשׁוֹן דְּבֹר כְּמַתְעַשֶׂק לְדַבֵּר בְּדַבֵּר נֹפֵל לָשׁוֹן שְׂמוֹשׁ פִּי"ת, כְּגוֹן: "הַנְּדַבְרִים בְּךָ" (ויחזקאל כג, ט), "וַתִּדְבַּר מֵרִים וְחֹהֵרִן כְּמִשְׁחָה" (במדבר יב, ח), "הַמְּלֻחָךְ הַדְּבָר בִּי" (זכריה ד, ח), "לְדַבֵּר בְּסִ" (דברים יח, טו), "וַיִּחַדְּבָהּ בְּעַדְתֶּיךָ" (תהלים קיט, טו), חָף פֶּחָן, "חַל יִשְׁעוֹ בְּדַבְרֵי שָׁקֶר" - חַל יְהוֹי נְדַבְרִים בְּדַבְרֵי שׂוֹא וְהִבְאִי:

יא אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין. וַנְּרִיכִים חֲתָם לִילְכֶךָ בְּזִרְיוֹת "כִּי חֵין נִגְרַע" דְּבַר מִכָּל

שפרעה אינו מכיר את האל הזה, ומכיוון שהעברים לא נהגו בפולחן זה מעולם, הוא לא ראה בדברי משה ואהרן אלא דברי הבל המושכים את לב העברים העצלים והמשביתים אותם ממלאכתם. ט תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים באמצעות השארת מכסת העבודה בעינה בלא אספקת התבן, וַיַּעֲשׂוּ בָהּ, וכיוון שלא יהיה להם פנאי, אֶל יִשְׁעוּ, יעסקו בְּדַבְרֵי שָׁקֶר.

י וַיֵּצְאוּ נְגִשֵׁי הָעַם וּשְׁטָרְיוֹ, וַיֹּאמְרוּ אֶל הָעַם לֵאמֹר - כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ: "אֵינְנִי נֹתֵן לָכֶם תְּבִין. יא אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבִין מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ כִּי, כאשר אין נִגְרַע מִמְכַסֵּת עֲבֹדְתְכֶם דָּבָר".

יב וַיִּפֶץ, התפזר הָעַם בְּכָל שְׂדוֹת אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשֵׁשׁ, לאסוף קש לעשותו תְּבִין, שהוא קש מחותך. יג וְהַנְּגִשִׁים אֲצִים, ממהרים, או: דוחקים בהם למהר⁴⁷ לֵאמֹר: כָּלוּ, סיימו מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת הַתְּבִין. הם דרשו מהעם להזדרז כך שתפוקתם תשתווה לתפוקתם הקודמת.

יד וַיָּבֹו שְׁטָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵהֶם נְגִשֵׁי פְרַעֲהַ. השוטרים היו אנשי מעלה הגונים בעלי מעמד בקהל ישראל⁴⁸, אשר מונו כמנהלי עבודה זוטרים. לא היתה להם סמכות של ממש, אך הם היו אחראים לעבודה כלפי הנוגשים, וכאשר לא סופקה המכסה - הוכו. לֵאמֹר: מִדּוֹעַ לֹא כְּלִיתֶם חֻקֵּם, הקצבה המוטלת על העם לְלִבָּן כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁ, גַּם תִּמּוֹל גַּם הַיּוֹם?

אספקת התבן? ייתכן שבכך ביקש לחסוך את הטרחה שבאיסוף התבן. מלבד זאת, כיוון שאת הלבנים מייצרים לצורך בניינים, יש להתאים את קצב הכנתן לקצב עבודת פועלי הבניין ולמספרם. עודף לבנים היה עלול לגרום לבעיות. מאחר שפרעה לא היה מעוניין בהגדלת התפוקה, אלא בלחיצת העברים, הכנעתם ושבירת רוחם, הוא העדיף להכביד את העבודה באופן זה.

גַּם־תִּמְנֹל גַּם־הַיּוֹם: וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ
 אֶל־פְּרַעֲהַ לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ: תָּבֵן אֵין
 נָתַן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ
 מִפִּים וְחֲטָאֵת עֲמֹךְ: וַיֹּאמֶר נִרְפִים אַתֶּם נִרְפִים עַל־
 כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נִלְכָּה נִזְבַּחַה לַיהוָה: וְעַתָּה לָכוּ
 עֲבְדוּ וְתָבֵן לֹא־יִנְתֵן לָכֶם וְתָבֵן לְבָנִים תִּתְּנוּ: וַיֵּרְאוּ
 שְׂטָרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶתֶם בָּרַע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ
 מִלְּבַנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
 אַהֲרֹן נֹצְבִים לִקְרֹאתֶם בְּצִאתֶם מֵאֶת פְּרַעֲהַ: וַיֹּאמְרוּ
 אֱלֹהִים יִרְא יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם
 אֶת־דִּיחָנוּ בְּעֵינַי פְּרַעֲהַ וּבְעֵינַי עֲבָדָיו לַתִּת־חֶרֶב
 בְּיָדֶם לְהַרְגֵנוּ: וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי

מפטיד

חֹמְקִים לָהֶם: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם גַּם תִּמְנֹל
 גַּם הַיּוֹם חִיךְ הַקְּעֹב עֲלֵיכֶם לִלְבֵן פְּתִמּוֹל
 הַשְּׁלִטִי, שְׁהוּא יוֹם שְׁלִטְנֵי חִתְמוֹל, וְהוּא
 הָיָה פְּהִיזֵת הַתָּבֵן נָתַן לָהֶם: וַיָּבֹאוּ לָשׁוֹן
 וַיִּפְעֲלוּ, הִפּוּ מִיַּד חִחְדִּים, הִנְוֹגְשִׁים הַפּוֹם:

יח וְתָבֵן לְבָנִים. חֲשַׁבּוֹן הַלְּבָנִים, וְכֵן: "חֵת
 הַכֶּסֶף הַמִּתְּפֹךְ" (מלכים ב' יב, ט) הַפְּנֹנִי, כְּמוֹ
 שְׁאֵמֹר בְּעֵנָן: "וַיִּצְרְוּ וַיִּמְנוּ חֵת הַכֶּסֶף"
 (סס ח):
 יט וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. חֵת חֲנִיקָה
 הַנִּקְדִּים עַל יָדֶם, "פְּרַעַ" - רָחוּ חֹתֶם
 פְּרַעַה וְנָרָה הַמוֹנֵחַת חֹתֶם פְּהַכְּבִידֶם
 הַעֲבֹדָה עֲלֵיהֶם "לֹא־מֵרָ: לֹא תִגְרְעוּ"
 וגו':
 כ וַיִּפְגְּעוּ. חֲנִשִּׁים מִיִּשְׂרָאֵל, "חֵת מִשֶּׁה
 וְחֵת חֲהֲרֹן" וגו'. וְדַבְּרֵנוּ חֲמֵרוֹ, כֵּל
 'נָשִׁים' וְנָשִׁים' דָּתָן וְאֶבְרָם הָיוּ, שְׁנֵי־מֵרָ
 פְּהֵם: "יִצְחָו נָצְבִים" (במדבר טז, כ):

טו וּלְבָנִים אֹמְרִים לָנוּ. הַנְּוֹגְשִׁים, "עֲשׂוּ"
 כְּמִנְיֵן הַדְּחָשׁוֹן: וְחֲטָאֵת עֲמֹךְ. חֲלוּ
 הָיָה נְקוּד פִּתְחֵי הַיִּתֵי חֹמֶר שְׁהוּא
 דְּבִיק - וְדָבַר זֶה חֲטָאֵת עֲמֹךְ הוּא. עֲבָשׁוּ
 שְׁהוּא קִמְוֹ, שֶׁם דְּבַר הוּא, וְכֵן פְּרִוּשׁוֹ,
 וְדָבַר זֶה מִכִּיחַ חֲטָאֵת עַל עֲמֹךְ, כֹּחֵל
 פְּתוּב: "חֲטָאֵת לְעֲמֹךְ, כְּמוֹ: "כְּבֹחֲנָה בֵּית
 לָחֶם" (רות ח, ט) שְׁהוּא כְּמוֹ לְבֵית לָחֶם,
 וְכֵן הַרְפֵּה:

טו וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְעֲקוּ אֶל פְּרַעֲהַ לֵאמֹר: לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה
 לַעֲבָדֶיךָ?! טו מצד אחד, תָּבֵן אֵין נָתַן לַעֲבָדֶיךָ, ומצד שני, לְבָנִים
 אֹמְרִים לָנוּ "עֲשׂוּ!" וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ - אנחנו מְכִים, וְחֲטָאֵת, חסרון
 הלבנים ממילא ייפול על עֲמֹךְ, ולא הועלת כלום בגזרתך.

אף על פי שלא היה בדברי השוטרים שמץ מרד בפרעה, פרעה
 חשש שדבריהם מונעים, בין היתר, מן התקוות שנטעו משה ואהרן
 בעם. י כיוון שתלה את היקלטותן של התקוות הללו בקרב ישראל
 בכך שהיו בטלים מדי ממלאכה, החליט פרעה להכביד עוד את
 עולו - וַיֹּאמֶר פרעה: נִרְפִים אַתֶּם, נִרְפִים. על כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים: "נִלְכָּה
 נִזְבַּחַה לַיהוָה". יח וְעַתָּה לָכוּ עֲבְדוּ, וְתָבֵן לָכֶם, וְתָבֵן לְבָנִים
 תִּתְּנוּ. מספר

יט וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתֶם, את עצמם, בְּמִצַּב רָע, לֵאמֹר: לֹא
 תִגְרְעוּ מִלְּבַנֵיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. לא נמצא מוצא לשוטרים. הם הוכו
 בשל אחריותם לסיפוק כמות לבנים שהעם אינו מסוגל לייצר, ולא
 יכלו לחמוק מכך. כ וַיִּפְגְּעוּ, השוטרים פגשו אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן
 נֹצְבִים, עומדים לְקֹרֵאתֶם בְּצִאתֶם מֵאֶת פְּרַעֲהַ, ביציאה מארמון פרעה
 או בדרך. כא וַיֹּאמְרוּ השוטרים אֱלֹהִים: יִרְא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֶתְכֶם,
 על אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם, הסרחתם אֶת רִיחֵנוּ, פגמתם בשמנו הטוב
 בְּעֵינַי פְּרַעֲהַ וּבְעֵינַי עֲבָדָיו, ועתה יש להם אמתלה כלפינו, שיש בה
 כדי לַתֵּת חֶרֶב בְּיָדֶם לְהַרְגֵנוּ. השוטרים הבינו שהכבדת השעבוד לא
 נבעה מצרכים כלכליים אמתיים של פרעה אלא מרצונו לדכא את
 רעיונות המרד החדשים שעוררו משה ואהרן.

כאן לראשונה פנה משה אל ה' ביזמתו: כב וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר: